

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE
ÖĞRENENLERİN DİLSEL METAFORLARI
İŞLEMLEME SÜRECİ

Sümevra ÖZKAN

2501171012

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AYGÜNEŞ

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SÜMEYRA ÖZKAN Numarası : 2501171012
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET AYGÜNEŞ
Tez Savunma Tarihi : 06.08.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENERLERİN DİŞSEL METAFORLARI İŞLEME SÜRECİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ÇOKLUĞULA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR. MURAT ELMALI		Kabul
2-DOÇ.DR. ŞÜKRAN DİLİDÜZGÜN		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET AYGÜNEŞ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET GÜRLEK		
2-DR. ÖĞR. ÜYESİ SERKAN ŞENER		

ÖZ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENERİN DİLSEL METAFORLARI İŞLEMLEME SÜRECİ

SÜMEYRA ÖZKAN

Dilin önemli söz varlıklarından olan dilsel metaforlara ilgi eski çağlardan beri vardır. Ancak belli bir zamana kadar metaforları, sadece, edebî kaygıyla üretilmiş dilsel ürünler olarak gören anlayış, Kavramsal Metafor Kuramı ile birlikte değişmiştir. Bu kuram, metaforların yerinin dil değil zihin olduğunu ve metaforların zihinde geçirdikleri işlemler sonucu üretildiklerini ortaya koymuştur. Bu nedenle, bu çalışma orta düzey Türkçe bilen yabancı dil konuşurlarının yabancı dil olarak Türkçedeki metaforları nasıl işlemlediklerini görmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla metaforların işleme sürecini test etmek üzere dilsel metaforlar, düz anlamlı ifadeler ve bozuk ifadelerden oluşan bir deney seti hazırlanmıştır. Deneyde uyaran sunumu E-prime 2 yazılımı aracılığı ile yapılmıştır. Arapça anadili konuşurlarından oluşan D2 grubu ve Türk katılımcılardan oluşan D1 grubuna uygulanan deney ile katılımcıların metaforları doğru/yanlış yargılamalarına bakılmış ve okuma hızları ölçülmüştür. Sonuçlarda, metafor tipleri arasında gruplardan bağımsız olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Metaforiklik açısından bakıldığında ise kalıplaşmış metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasında ve yeni metaforlar ile bozuk ifadeler arasında anlamlı farklılık oluşmazken her iki grup kalıplaşmış metaforlar/ düz anlamlı ifadeler ve yeni metaforlar/ bozuk ifadeler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Doğruluk açısından bakıldığında ise gerek gruplar arasında, gerek dört koşul arasında, gerekse de metafor tipleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, D2 grubunun Türkçe metafor bilgilerinin yabancı dil düzeylerine göre daha az geliştiğini ve yeterli olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kavramsal metaforlar, metaforların işleme süreci, Yabancı dil olarak Türkçe edinimi, öz ilerlemeli okuma.

ABSTRACT

THE PROCESS OF METAPHOR COMPREHENSION OF LEARNERS OF TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

SÜMEYRA ÖZKAN

Interest in linguistic metaphors as an important aspect of the vocabulary of language has existed since ancient times. With this being said, the attitude that metaphors are linguistic products only invoked where the literary is concerned has changed with the theory of Conceptual Metaphor. This theory demonstrates that metaphors are cognitive- processed and produced in the mind, not in language. With that in mind, this study was designed to see how intermediate level speakers of Turkish as a foreign language process metaphors in Turkish. For this purpose an experiment set consisting of literal, anomalous and metaphorical sentences was designed to test the process of metaphor comprehension. The stimulus presentation in the experiment was made by E-Prime 2.0 software. The test was applied to an experimental group consisting of native Arabic speakers and a control group consisting of Turkish participants. The participants' understanding of the metaphors as either true or false was then observed and their relevant response times measured. In the results, a significant difference between the types of metaphor was present regardless of the relevant groups. That is, while no significant difference between conventional metaphors and literal sentences or between novel metaphors and abnormal sentences presented itself, there was a significant difference between the following two groups: conventional metaphors/literal sentences and novel metaphors/abnormal sentences. In terms of accuracy, a significant difference was observable whether it was groups, types of metaphors or conditions that were being looked at. The results of the study demonstrate that in the case of metaphor comprehension in a foreign language, transfer from the native language is present in terms of reaction but not in the case of interpretation and furthermore that D2 group's knowledge of metaphors was insufficient.

Key Words: Conceptual metaphors, metaphor comprehension, acquisition of Turkish as a foreign language, self paced reading.

Bu çalışma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)
tarafından desteklenmiştir (Proje No:117S470).

ÖNSÖZ

Türkçenin sözcük varlığı arasında yadsınamaz öneme sahip olan metaforlar, yabancı dil olarak Türkçenin öğretilmesinde diğer düz anlamlı sözcüklere oranla çok daha az dikkate alınmaktadır. Oysaki dilsel metaforlar aracılığı ile o dilin konuşurlarını anlamak ve hayatı anlamlandırışlarını, olguları yorumlayışlarını bilmek mümkün olur; çünkü dilsel metaforlar o dilin konuşurlarının tecrübeleri sonucunda kavramlaşmış olan metaforların dildeki yansımalarıdır. Bir dilin kalıplaşmış unsurlarını bilip onlarla konuşabilmek ise kişiye o dilin konuşurlarıyla daha doğru bir iletişim kurma imkânı verecektir. Mevcut çalışma yabancı dil öğrencilerinin metaforları nasıl işlemediklerini inceleyerek bu alandaki eksikliklere dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde tezin konusu ve ne amaçla yapıldığı belirtilmiş, alanda yapılan benzer çalışmalar tespit edilip bu çalışmaların metaforu hangi açıdan inceledikleri kısaca açıklanmış ve araştırma soruları belirlenmiştir. Ayrıca tezin önemi, alana ne tür katkı sağlayacağı da bu bölümde belirtilmiştir. Daha sonra tezin sayıtları, kapsam ve sınırlılıkları belirtilerek bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde ise öncelikle düz anlam ile imgesel anlam tanımları yapıp imgesel anlamın sınırları çizilmiş, ardından metaforun ne olduğu sorusunun cevabı aranmıştır. Metaforun tanımını yapabilmek için önce Türkçedeki karşılığı olabilecek terimler incelenmiş ve ardından çağdaş metafor kuramına geçiş yapılmıştır. Bu kısımda kavramsal metafor kuramı genel çerçevesiyle açıklanarak kısımları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, son olarak metaforların işlenmesi üzerine yapılan alanyazın taramasından elde edilen bulgular verilmiş ve mevcut çalışma ile birlikte alana ne tür katkı sağlayacağı tartışılmıştır.

Üçüncü bölüm yöntem kısmına ayrılmış; katılımcılara dair genel bilgiler, veri toplama araçları ve deney setinde kullanılacak olan deney tümcelerinin uygunluğunun test edilmesi için geçirildiği sıklık, eşdizimlilik, tümce tamamlama, metaforiklik, anlamlılık, aşinalık gibi çeşitli kontrol testlerinden bahsedilmiştir. Daha sonra deneysel işlem süreci ve verilerin nasıl çözümlendiği hakkında bilgi

verilmiştir. Beşinci ve altıncı bölümlerde ise deney sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumlanması verilmiş, ardından da hangi sonuca ulaşıldığı belirtilmiştir.

Bu çalışmanın oluşumunda büyük emeği olan, çalışmanın her aşamasını bire bir takip edip bana büyük küçük her konuda engin bilgi ve birikimiyle yol gösteren; bilimsel bir çalışmada olması ve olmaması gerekenleri, hiç yorulmadan, öğreten ve anlatan; en yoğun zamanlarında bile bu çalışmaya vakit ayıran çok saygıdeğer kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AYGÜNEŞ'e en derin minnet, hürmet ve teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim döneminde Türkçenin söz varlıklarını öğretirken önemli, göz ardı edilmemesi gereken noktalara dikkat çekerek zihnimdeki soruların oluşmasına yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜRLEK'e teşekkürlerimi sunarım. Her biri farklı bir açıdan ufkumu açan diğer yüksek lisans hocalarım Doç. Dr. Murat ELMALI, Doç. Dr. Şükran DİLİDÜZGÜN, Dr. Öğr. Üyesi Talat Fatih ULUÇ, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yalçın YILMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naim ÇİÇEKLER hocalarıma teşekkür ederim.

Deney süresince benden yardımını esirgemeyen, her ihtiyacım olduğunda yanımda olan kadim dostum Nur KURDY'ye, deney tümcelerinin Arapça karşılıklarına dair bulgularımı inceleyip değerlendiren Feras TARKHOON'a ve İngilizce kaynaklarda takıldığım yerde yardımına koşup desteğini benden esirgemeyen sevgili aile üyem Kylie SMİTH' e teşekkürlerimi sunarım.

Benden maddi manevi desteklerini asla esirgemeyen, kimi zaman eleştirileriyle kimi zaman onaylarıyla tez sürecime dâhil olan, her konuda her daim yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak minik yürekleriyle bütün yorgunluğumu alıp varlıklarıyla beni destekleyen yeğenlerim MUSA ve YAHYA'ya teşekkürler.

SÜMEYRA ÖZKAN

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1.1 Tezin konusu ve amacı.....	1
1.2 Araştırma problemleri.....	3
1.2.1. Alt problemler	4
1.3. Tezin önemi	4
1.4. Sayıtlar.....	5
1.5. Kapsam ve sınırlılıklar	5
İKİNCİ BÖLÜM	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Sözlüksel anlam ve imgesel anlam	7
2.2. Metafor nedir?.....	8
2.3. Kavramsal metaforlar.....	12
2.3.1. Kavramsal metafor türleri	16
2.3.1.1 Yapısal metaforlar.....	16
2.3.1.2. Yönelim metaforları	18
2.3.1.3. Ontolojik metaforlar.....	21
2.4. Metaforların işlemlenmesi	24
2.4.2. Metaforların işlemlenmesinde beyin sağ/sol yarı kürelerinin rolü.....	31
2.4.3. Metafor türlerinin işleme sürecine etkisi.....	35
2.4.4. Gruplar arasında imgesel dilin işleme süreci farklılıkları	39
2.4.5. İmgesel anlama erişim	41
2.4.6. Sonuç.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
YÖNTEM	47
3.1. Katılımcılar	47

3.2. Deney Tümceleri.....	48
3.3. Prosedür	50
3.5. Verilerin çözümlenmesi	51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	53
BULGULAR VE TARTIŞMA	53
4.1 Bulgular.....	53
4.1.1. Okuma hızlarına ilişkin bulgular.....	53
4.1.1.1. Özne konumuna ilişkin okuma hızı bulguları	53
4.1.1.2. Eylem konumuna ilişkin okuma hızı bulguları	54
4.1.2. Doğru yanıt sayılarına ilişkin bulgular.....	57
4.1.3. Dil düzeyleri ile metaforiklik arasındaki ilişkiye yönelik bulgular.....	59
4.2. Tartışma	61
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA	69
EKLER.....	79
Ek 1: Dil Deneyimi ve Yetkinliği Anketi (DDY-A).....	79

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:Hedef ve kaynak alan arasında eşleştirme örneği.....	17
Tablo 2:Metaforların işlemlenmesi üzerine yapılan çalışmalar	25
Tablo 3:Metaforların işlemlenmesi üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar.	45
Tablo 4: Metaforiklik kategorisi ile katılımcıların dil düzeyleri ve Türkiye’de bulunma süreleri arasındaki ilişki	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Deney tümceleri sunum biçimi	51
Şekil 2:Metafor tipleri okuma hızları	55
Şekil 3: İfade türleri okuma hızları	56
Şekil 4: İfade türleri doğruluk oranları	58
Şekil 5: ifade türleri doğruluk oranları gruplar arası dağılımı	59

KISALTMALAR LİSTESİ

D1: anadili Türkçe olan kontrol grubu

D2: anadili Arapça olan ve Türkçe edinen deney grubu

İMRG: işlevsel Manyetik Rezonans Görüntüleme

OİP: olaya ilişkin beyin potansiyelleri

GİRİŞ

1.1 Tezin konusu ve amacı

Türkçenin söz varlığı içinde kimi zaman aktarmalar (Aksan, 2015; 2015; 1998), kimi zaman mecazlar (Özkan ve diğ., 2013)) kimi zaman ise eğretileme (Günay, 2007) adı altında yer alan metaforlar, dildeki işlevlerinin önemi fark edildikçe son yıllarda daha çok incelenmiş ve birçok araştırmacının farklı açılardan araştırma konusu olmuştur. Konuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bazı araştırmacıların imgesel dil öğelerinin öğretiminde kavramsal metafor kuramından faydalandıkları çalışmalar yaptıkları görülürken (Lazar, 1996; Holme, 2004; Adamhasan, 2014; Arıca, 2008; Çalışkan 2009) bazı araştırmacıların metaforu anlama çabasıyla özellikle metaforun benzetim ve analogi ile ilişkisini incelemiş oldukları görülmektedir (Lakoff ve Johnson 1980; Kövecses 2010, 2015; Gibbs, 2008; Ritchie, 2013; Veale ve diğ., 2016; Glucksberg, 2001). Bazı incelemelerde ise özellikle Lakoff ve Johnson'ın (1980) kavramsal metafor kuramından hareketle metaforların nasıl işlemlendiği ve yorumlandığına yoğunlaşmıştır (Yang ve diğ., 2013; Tartter ve diğ., 2002; Stringaris ve diğ., 2006; Schmidt ve diğ., 2009; Lai ve Curran, 2013; Kökçü, 2017; Yağız, 2004).

Metaforların öğretimi üzerine çalışma yapan araştırmacılar arasında yer alan Adamhasan (2014) yabancı dil olarak İngilizce eğitiminde öbek eylemleri öğretirken kavramsal metaforları kullanmanın bu eylemlerin anlamını kazanmada öğrencilere yardımcı olup olmadığını bulmak için bir çalışma yapmıştır. Buna ek olarak kavramsal temelleri bilinerek öğrenilen öbeklerin daha kalıcı olup olmadığı ve eğitim sürecine katkıda bulunup bulunmadığını incelemiştir. Yapılan testlerden elde edilen sonuçların uygulamanın verimli olduğunu ve kavramsal metafor aracılığıyla yapılan eğitimin daha kalıcı ve etkili olduğunu kanıtladığı belirtilmiştir.

Benzer bir çalışma yapan Arıca (2008) da aynı şekilde kavramsal metafor temelli bir eğitim modeli hazırlamış ve bu modeli anadili Türkçe olan katılımcılara İngilizce eğitimleri esnasında uygulamıştır. Ön-test ve son-test çalışması yapılan araştırmada son testin sonuçlarının, deney grubuna uygulanan öğretim sürecinin kontrol ve deney grupları arasında anlamlı bir fark oluşturduğunu gösterdiği ifade

edilmiştir. Sonuç olarak kavramsal etmenler göz önünde bulundurularak hazırlanan öğretim sürecinin deney grubunun daha başarılı sonuçlar elde etmesine olanak sağladığı belirtilmiştir.

İmgesel dilin öğretilmesinde kavramsal metafor kuramından faydalanan araştırmacılardan biri ise Çalışkan'dır (2009). Nihal Çalışkan İkidilli Türk çocuklardan oluşan öğrencilerin Türkçe metaforları ve deyimleri daha iyi anlamlandırabilmeleri için Kavramsal Anahtar Modeli adını verdiği bir eğitim modeli hazırlamıştır. Bu eğitim modeli çerçevesinde düzenlediği etkinliklerle metaforların öğretiminin ne derece etkili olduğunu görebilmek için ise bir test hazırlamıştır. Deney ve kontrol grupları ile yapılan test sonucunda Kavramsal Anahtar Modeli'nin deney ve kontrol grubu arasında metaforlar konusunda önemli bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşıldığı, deyimler konusunda ise anlamlı bir fark oluşturduğunun görüldüğü belirtilmiştir. Ulaşılan bu sonuç metaforların günlük dilde çok fazla kullanılıyor oluşlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Yapılan bu araştırmalar özellikle yabancı dil öğretiminde kavramsal arka planın öğretilmesinin öğrenciler üzerinde oldukça yapıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Yabancı dilde metafor öğretimi üzerine ağırlık verilen bu araştırmaların yanı sıra diğer bazı çalışmalar ise hâlihazırda yabancı dil öğrenmiş olan öğrencilerin bu öğrendikleri yabancı dilde karşılaştıkları metaforları yorumlayıp yorumlayamadıklarını görmek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında yer alan Kökçü'nün (2017) araştırmasında ileri düzey İngilizce bilen ve anadil olarak Türkçe konuşan bireylerin kavramsal sosyalleşmelerinin oluşup oluşmadığı gözlemlenmiştir. İngilizce öğrenen katılımcıların bu dildeki kültürel, dilbilgisel ve kavramsal farklılıkları ayırt edip edemedikleri incelenmiştir. Deney ve kontrol grubu ile yapılan çalışmada, deney grubunun metaforları yorumlamak konusunda anadili konuşurlarından oluşan kontrol grubundan büyük oranda farklılık gösterdiği sonucuna ulaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca sonuçların yabancı dil olarak İngilizce öğrenen Türk öğrencilerin kavramsal sosyalleşmelerinin, İngilizcedeki kavramlara maruz kalmadıkları ve İngilizce konuşanlarla gerekli miktarda etkileşim imkânları olmadığı için yetersiz kaldığını gösterdiği ifade edilmiştir. Metaforların nasıl algılandığı ve yorumlandığı üzerine benzer bir çalışma da Yağız (2004)

tarafından yapılmıştır. Oktay Yağız (2004) yeni metafor anlayışı ile sadece edebî bir nitelik taşımadığı ispat edilen ve önemi artan metaforun dil öğrenimi ve öğretiminde de daha önemli bir yere sahip olduğu düşüncesinden yola çıkmış ve bu amaçla dili kullananların hem yabancı dilde hem de anadilde metafor üretme orjinalitelerini, metafor içeren bir kullanımda anlam bulma kabiliyetlerini, bu süreçteki hızlarını ve metaforu yorumlayabilme güçlerini ölçtüğü bir test hazırlamıştır. Test ileri düzey İngilizce bilen Türklere hem İngilizce hem Türkçe uygulanmıştır. Metaforun anlamını bulma ve yeni metafor üretmede, katılımcıların D2’de daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yorumlama ve işlem sürecindeki hızları konusunda yapılan testte ise anadillerinde daha yüksek rakamlar elde ettikleri belirlenmiştir. Farklı metafor görüşlerini incelediği ve dört ayrı testle desteklediği bu çalışmayla Yağız (2004) özellikle metaforik yeterliliğin farklılıklarını göz önünde bulundurmanın önemine, dil öğretim ve öğreniminde bu farklılıkların göz ardı edilmemesinin faydalı olacağı gerçeğine dikkat çekmiştir.

Metaforların işleme sürecini incelediğimiz bu çalışmada ise Türkçe metaforların yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler tarafından işleme süreçleri gözlemlenmiştir. Çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanına katkı sağlayacağı düşüncesiyle dilsel metaforların oluşumunu sağlayan kavramsal metaforların dillerde farklılaşıp farklılaşmadığını, eğer farklılaşıyorsa bunun ikinci dil ediniminde dilsel metaforları anlamaya etki edip etmediğini görmek de amaçlanmıştır.

1.2 Araştırma problemleri

Bu çalışmada temel olarak şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1) Anadili Türkçe olan yetişkin katılımcılar (D1) ile anadili Arapça olan ve Türkçeyi orta düzeyde bilen katılımcıların (D2) Türkçedeki farklı düzeydeki metaforları işleme sürecinde okuma hızlarına ve doğru yanıt sayılarına yansıyan bir farklılık bulunmakta mıdır?

Bu çerçevede;

1a) *Düz anlamlı ifadeler, kalıplaşmış metaforik ifadeler, yeni metaforik ifadeler ve anlambilimsel açıdan bozuk ifadelerin işlenmesinde gruplardan bağımsız bir şekilde bakıldığında işleme açısından farklılık bulunmakta mıdır?*

1b) *Söz konusu dört deney koşuluna verilen yanıtlardaki doğruluk açısından gerek koşullar arasında gerekse D1 grubu ile D2 grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?*

1.2.1. Alt problemler

Temel problemlere ek olarak çalışmada şu soruların da cevabı aranmıştır:

Düz anlamlı ifadeler, kalıplaşmış metaforik ifadeler, yeni metaforik ifadeler ve anlambilimsel açıdan bozuk ifadelerin işlenmesine ilişkin veriler ile D2 grubunun okuma, anlama, konuşma, yazma puanları ve Türkiye bulunma süreleri arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?

1.3. Tezin önemi

Bir dönem, sadece edebî kaygıyla üretildiği düşünülen metaforlar dile ait bir yapı olarak kabul edilmekteydi. Lakoff ve Johnson ile birlikte metaforun dilde değil zihinde üretildiği, dildeki ürünlerin sadece bu zihinsel kavramların ifade bulmuş hali olduğu tespit edilmiştir. Lakoff ve Johnson'la birlikte dilin ötesine taşınan metafor, zihni kuran temel bir özellik olarak kavramlaştırılmıştır (Hanoğlu, 2015-2016).

Lakoff ve Johnson'ın bu kuramıyla birlikte imgesel dil öğelerinin sadece yazın dilinin ve hitabet sanatının birer unsurları olduğu düşüncesinden uzaklaşmış ve imgesel anlamlı dil öğelerinin önemli bir üyesi olan metaforun günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmiştir (Lakoff ve Johnson, 2015). Günlük hayatta, bedensel- fiziksel tecrübelerin zihinde oluşturduğu kavramlar aracılığı ile dünyayı anlamlandırmak mümkün olmaktadır. Zihin ile dış dünyadaki olgular arasında taşıyıcı görevi gören bedenlerdir. Lakoff (2013: 45) bedenler ve beyinler arasındaki işbirliğini şu şekilde ifade eder:

“... Metafor, soyut aklın biçimlerini oluşturmak için duyuşal motor faaliyetlerde kullanılan nöron sistemleri uyarlamamıza yarayan sinirsel bir mekanizma gibi düşünülüyor. Bu doğruysa -ki öyle görünüyor-, bizim duyuşal motor sistemlerimiz, gerçekleştirebileceğimiz soyut akıl yürütmeyi sınırlıyor demektir. Düşünebileceğimiz veya anlayabileceğimiz her şey bedenlerimiz, beyinlerimiz veya bizim dünyadaki beyin ve bedene bağımlı etkileşimlerimiz ile şekilleniyor, mümkün kılınıyor veya sınırlanıyor.”

Günümüzde, zihnın dış dünyayı anlama ve anlamlandırma biçimi olarak kabul edilen metaforların yabancı dil öğretiminde önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir. Yabancı dil öğrencilerinin o dilin konuşurlarının dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını bilmeleri onlara dili daha etkili bir şekilde öğrenme ve kullanma olanağı sağlayacaktır.

Yabancı dil öğrencilerinin metaforları nasıl işlemediğini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışma, hem alanda ilk defa yapılan bir çalışma olması hem de alana sağlayacağı yol gösterici ve yol açıcı katkı sebebiyle önemlidir.

1.4. Sayıtlar

Çalışmadaki sayıtlar şu şekildedir:

- i. Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarının yeterliliği ve güvenilirliği konusunda başvuruşan uzmanların onayları yeterli kabul edilmiştir.
- ii. Deney sürecinde kontrol edilemeyen değişkenler D1 ve D2 gruplarını aynı derecede etkilemiştir.

1.5. Kapsam ve sınırlılıklar

Yabancı dil öğrencilerinin dilsel metaforları anlamadaki doğruluk ve hızlarını anadili konuşurlarıyla karşılaştırarak görmeyi amaçlayan bu çalışmada D1 ve D2 grubu olmak üzere iki grup kullanılmıştır. D2 grubu anadilleri Arapça olan ve Suriye lehçesi ile konuşan Arap katılımcılarla, D1 ise anadilleri Türkçe olan Türk katılımcılarla sınırlandırılmıştır. Fasih Arapçanın bütün Arap ülkelerinde ortak dil olmasının yanı sıra ülkeden ülkeye farklılık gösteren lehçelerin ve olası kültür

farklılıklarının çalışmada bir değişken olmaması için katılımcılar özellikle tek lke Araplarından seçilmiştir.

Katılımcılar, Avrupa Dil Portfolyosu'nda B1 düzeyi (orta düzey başlangıç) metaforları anlamaya başlama düzeyi olarak belirlendiğinden, orta düzeyde Türkçe bilenlerden oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, metaforun anlamı klasik ve modern görüşler çerçevesinde incelenecek ve kavramsal metaforlar başlığı altında dilsel metaforlar ile kavramsal metaforlar arasındaki ilişki ele alınacaktır. Ardından kavramsal metaforların türleri, yapısal, ontolojik ve yönelim metaforları olmak üzere üç başlık altında incelenecektir. Son olarak kavramsal metaforların işlenmesine ilişkin alanyazındaki çalışmalardan örnekler verilerek çalışmanın alana ne tür katkılar sağlayacağı tartışılacaktır.

2.1. Sözlüksel anlam ve imgesel anlam

Metaforun ne olduğu ve ne olmadığı sorusuna cevap verebilmek için önce dildeki anlamı incelemek ve sözlüksel anlam ile imgesel anlam arasındaki farkı tespit etmek gerekmektedir.

Sözlüksel sözcüğü “ Bir sözcük ya da ifadenin temel veya asıl anlamıdır” şeklinde tanımlanmaktadır (Longman Dictionary of Contemporary English, 1998: 832). Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir sözcüğün akla ilk gelen, söylendiği yahut duyulduğu anda zihinde ilk oluşan anlamı onun sözlüksel anlamıdır. İmgesel dilin tam karşısında bir konum alan sözlüksel dil, söylediği ile kastettiği şey aynı olan dildir (Cebeci, 2013: 10). Ariel (2002: 361-367) sözlüksel anlamın daha hızlı erişilebilen, daha sık kullanılan ve tümce içindeki konumuna göre değişmeyen zorunlu anlam olduğunu söylemiştir. Aksan (2015: 182) temel anlam olarak adlandırdığı sözlüksel anlamın tanımını “ Sözcüğün ilk kullanılışında kurulan bir simge-gönderge ilişkisiyle dış dünyadaki nesnelere, konu ve kavramları dile yansıtan ve deneyimlerimize, mantığa uygun bir takım nitelikleri bulunan, dile özgü bir birim” şeklinde yapmış ve temel anlamın “ Belli bir bildirinin (örneğin: “köprü geçiše kapalıdır”) dinleyen ya da okuyana aktardığı kesin, dolaysız anlam” olduğunu söylemiştir.

Buna karşılık sözcüğün bu şekilde okuyan ya da dinleyene ilk anlamını aktarmadığı, bazı anlam olaylarıyla yan anlamlar kazandığı durumlar olur. Toplumlar zamanla değişirler. Bu değişim dili de etkiler ve sözcükler daha önce kullanılan yerleşik anlamlarına ek olarak bir takım yeni anlamlar edinirler. Sözcükler kullanım alanlarına ve diğer sözcüklerle ilişkilerine göre farklı anlamlar kazanır ve birden çok anlamı yansıtır hale gelirler. (Özkan ve diğ., 2013: 623) İlk olarak insanların kendilerine en yakın olana, vücutlarına benzeterek yan anlamlar yükledikleri sözcükler hemen her dilde yoğunluktadır. Örneğin *dirsek* sözcüğü temel olarak vücudun bir parçası olma anlamına sahiptir. Daha sonra şekil olarak kendisine benzerliği dolayısıyla dirsek biçimindeki boruya da adını vermiştir (Aksan, 2015: 182).

Aksan (2015) yan anlamların oluşumunda bir takım farklı etkenlerin rol oynadığını ve bunların başında aktarmaların/metaforların geleceğini söylerken, Özkan ve diğ. (2013) yan anlam ve mecaz anlamı ayrı başlıklar altında ele alıp mecaz anlam ile gerçek anlam arasındaki ilişkiye bağlı olarak sınıflandırma yapmakta ve metafor/ deyim aktarımının gerçek anlam ile yan anlam arasında benzeşim olduğu zaman ortaya çıktığını söylemektedir. Dolayısıyla sınıflama farklı olsa da metafor, sözlüksel anlamın karşısında, yan anlam içinde yer alır.

2.2. Metafor nedir?

İnsanlar dünyanın kuruluşundan beri bir iletişim aracı olarak kullanılan dili amaçları doğrultusunda işlemiş, karşılıklarına çıkan yeni bir varlık ya da olguya bazen yeni isimler verirken bazen dilde zaten var olan sözcüklerden, yeni varlık ya da olguya benzerliği dolayısıyla, faydalanmışlardır. İşte bu şekilde zihinde kurulan bir ilişki neticesinde, var olan bir sözcüğün adının başka bir ada aktarılması olayı metafor adı ile kavramlaştırılmıştır. Metaforlar insanların dünyayı nasıl algıladığına ve nasıl gördüğüne dair bir ifade şeklidir; onların aracılığıyla dünyalarını anlamlandırır yeni şeyler inşa ederler (Ahkemoğlu, 2011: 5; Morgan, 1986).

Sözcük anlamı olarak Yunanca *meta*: öte ve *pherein*: taşımak sözcüklerinden oluşan ve ‘nakletmek, öteye taşımak’ anlamlarına gelen metafor yakın zamana kadar bir süsleme sanatı olarak görülüyordu. Aristo metaforu şu şekilde açıklamıştır:

“Mecaz (metaphoria) bir sözcüğe, kendi özel anlamının dışında başka bir anlam verilmesidir. Bu da (1) cinsin anlamının türe verilmesi, (2) türün anlamının cinse verilmesi yahut (3) bir türün anlamının bir başka türe verilmesiyle yahut da son olarak (4) bir orantıya göre olur.” (Aristoteles, 2004: 59- 60)

Türkçede metaforun farklı isimlerle isimlendirildiği ve yukarıda da ifade edildiği üzere farklı sınıflara yerleştirildiği görülmektedir. Öncelikle Eski Türk Edebiyatı'na bakıldığında metafora karşılık gelebilecek olan yan anlamlı dil öğelerinin istiâre olarak adlandırıldığı görülmektedir. “Asıl anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak olan istiâre, bir kelimeye aralarındaki benzerlik sebebiyle temel anlamının dışında yeni bir anlam vermek (Saraç, 2013)” olarak tanımlanmıştır. Bu benzetilen ve benzeyen unsurlardan birisinin eksik olması durumunda ise açık ve kapalı istiâre olarak isimlendirilmiştir. Tanımdan görüldüğü üzere istiârenin oluşumu sadece benzetim ile gerçekleştirilmektedir. Bu da çağdaş metafor kuramında kullanılan ve Kavramsal Metaforlar bölümünde detaylı bir şekilde anlatılacağı üzere farklı yöntemlerle üretilen “metafor” sözcüğünü tam olarak karşılamamaktadır. Bu nedenle metafor yerine istiâre terimini kullanmak bazı araştırmacılar tarafından uygun bulunmamıştır. Bu araştırmacılar içinde yer alan Gökhan Yavuz, Lakoff ve Johnson'ın Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil (1980) kitabı için yazdığı önsözde metaforun karşılığının istiâre ya da eğretileme olmadığını iddia etmiş ve istiâre sözcüğünün ödünç manasına gelen are'ye, arieyt'e dayandığını; birinden bir şeyi ödünç alma, iğreti bir şey alma anlamlarına geldiğini ve bu durumda istiârenin bir sözcüğün anlamını başka bir sözcüğe ödünç olarak, geçici süreliğine vermek demek olduğunu, buna karşılık *meta*: öte ve *pherin*: taşımak sözcüklerinden mürekkep olan metafor sözcüğünün geçici anlamdan çok, kalıcı, köklü, yeni bir taşıma işlemi gerçekleştirdiğini söylemiştir. Bu açıklama temelde doğru olsa da istiâre sözcüğünü sözcük anlamı sebebiyle değil de sadece alışılmış kullanım alanının kısıtlılığından ve modern metafor kavramı ile tam olarak örtüşmediğinden ötürü reddetmek daha yerinde olacaktır. Zira terim, bugün modern Arapçada da sözcük anlamından kurtulmuş olarak modern metafor kavramı için hâlâ kullanılmaktadır (Dehman, 2015; Al-Amirî, 2016).

Günümüze doğru yaklaştıkça metafora karşılık gelebilecek olan terimlerde de bir değişme olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi *Eğretileme*'dir. Batı dillerinde metafor olarak adlandırılan kavramı "Eğretileme" başlığı altında işleyen Özdemir İnce terimin tanımını "Bir şeyi kendi adının dışında türlü yönlerden benzediği bir başka şeyin adıyla anma" şeklinde yapmış ve eğretilemenin hem değişmece hem de bir benzetme sanatı olduğunu söylemiştir. Değişmece; "Benzetme amacıyla ve bir engelleyici ip ucu (karine-i mania) olmak üzere bir sözcük ya da deyim kendi anlamı dışında kullanılması," benzetme ise; "Benzetmenin iki temel ögesinden birinin(benzeyen ya da benzetilen) söylenmesiyle yapılmasıdır (İnce, 2002: 47-49). İnce'nin tanımını istiâre tanımına değişmeceği de ekleyen bir tanım olmuştur. Ancak burada da yine eğretilemeyi sağlayan temel unsurun benzetme olduğu görülmektedir.

Bu anlamda Aksan'ın (2015: 183) biraz daha farklı bir yol takip ettiği ve metafor kavramını *deyim aktarması* adı altında vererek, " Sözcüğün dile getirdiği kavramla, onun gösterilen'iyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarma olayıdır" şeklinde bir tanım yaptığı görülmektedir. Burada dikkat çeken kısım iki kavram arasındaki ilişkinin "... çoğu kez benzetme yoluyla..." kurulduğunu söyleyerek diğer tanımlardan farklı olarak benzetmeden başka yollarla da ilişki kurulabileceğini göstermiş olmasıdır.

Aksan'ın tanımında aktarmalar yakınlık ve benzerlik ilişkisi üzerine kuruludur. Bu aktarmaların oluşumu ise şu şekilde verilmiştir (2015: 184-185):

1. İnsandan doğaya aktarma: İnsanlar, önce kendilerine en yakın fiziksel çevreyi kullanırlar. Organlarla yapılan benzetmeler bunun en belirgin örneğidir. Bu, yazın çalışmalarında kapalı istiâre olarak verilir.
2. Doğadan insana aktarma: doğayla ilgili öğelerin insan için kullanılmasıdır. Bu da yazın çalışmalarında açık istiâre olarak geçer.
3. Somutlaştırma: soyut, anlatılması güç düşünce ve duyguların, soyut kavramların somut kavramlar aracılığıyla anlatılmasıdır.
4. Duyular arası aktarma: farklı duylara ait kavramların birbirleriyle birleştirilmesidir. "Tatlı söz" örneğinde olduğu gibi.

Aksan'ın bu sınıflaması karşılığını kısmen kavramsal metafor kuramında bulacaktır.

Terim birliği sağlanamamış olsa da bazı tanımlar günümüz metafor kavramına daha da yaklaşmıştır. Örneğin “ Dilin tabii bünyesine bağlı olanlar” ve “İbdâ damgası taşıyanlar” şeklinde günlük ve edebî ayırım yaparak istiâre'yi sadece edebî ifade şekli olmaktan çıkararak M. Kaya Bilgegil (1989) çağdaş metafor yaklaşımına biraz daha yakın bir yaklaşım benimsemiştir.

Tez (2007) Türkçede metafora karşılık gelen bu tanımları şu şekilde maddelemiştir:

1. Metafor, mecaz (değişmece) demektir.
2. Benzetmeyi içeren her aktarma metafordur.
3. Metafor, benzetme yönünün eksiltilmesiyle oluşmaya başlar.
4. Benzetmenin ilgeçsiz kuruluşu metaforu oluşturmaya başlar.
5. Metaforu elde etmenin yolu, benzetmenin iki temel ögesinden birisinin sözden düşürülmesi, diğerinin söze esas alınması sonucu aktarma yapmaktan geçer.
6. Metafor, eğretilmeden daha başka, hatta daha geniş, kapsamlı bir kavramdır.

Mevcut çalışmada, bu kavram kargaşasından kurtulmak ve metafor oluşumunun sadece benzetimle sınırlandırıldığı terimlerin yanlış bir fikir uyandırmasından kaçınmak için metafor terimini kullandık.

Metaforu konuşmanın süsü olarak gören ve doğasında belirsizlik ve bilinmezlik olduğunu düşünen Aristo'dan (Ortony, 1993) da anlaşılacağı üzere metaforlar, ilk ortaya çıktığı kaynaklarda bir süs olarak kabul ediliyor ve edebî dilde etkili ifade amacıyla türetildiği düşünülüyordu. Klasik görüşe göre metaforlar, herhangi bir kavramsal sistemden bağımsızdırlar, yalnızca bir dil meselesi oldukları

varsayılr, sanatsal ve retorik amaçlarla kullanılırlar, sözcüklere benzer şekilde belirli sözdizimsel özelliklere sahiptirler, kendilerini oluşturan formların anlamlarına göre özel bir anlamları vardır, iki olgu arasındaki benzetmeye dayalı üretilirler, sözcükleri iradî ve düşünülmüş olduklarından özel bir yetenek gerektirirler, olmazlarsa da olur; insanî iletişimin ve gündelik düşünme ile akıl yürütmenin ayrılmaz bir unsuru değildirler (Lakoff, Johnson, 1980; 11). Ancak bugün metafor bu dar ve kısıtlı alandan kurtulmuş Lakoff ve Johnson'la beraber gerçek yerini bulmuş, günlük hayatın bir parçası olarak gerçek yerini almıştır.

2.3. Kavramsal metaforlar

Lakoff ve Johnson'la birlikte o güne dek sadece edebî sanatlar içerisinde değerlendirilen metaforlar yeni bir boyut kazanmıştır. Klasik görüşün aksine metaforların dilsel değil kavramsal nitelikte oldukları, zihinsel bir işlem sonucu var oldukları görüşü ortaya çıkmıştır.

Lakoff ve Johnson'a (1980; 12) göre;

1. Metafor kelimelerin değil, kavramların niteliğidir.
2. Metaforun fonksiyonu salt sanatsal veya estetik kaygılar değil, belirli kavramları daha iyi anlamaktır.
3. Metafor çoğunlukla benzerliğe dayanmaz.
4. Metafor özel bir yeteneği olmayan sıradan insanlarca gündelik hayatta büyük bir zihin faaliyeti gerektirmeksizin kullanılır.
5. Metafor linguistik bir süs, gereksiz bir dekor değil, insanî düşüncenin ve akıl yürütmenin ayrılmaz bir unsurudur.

Lakoff ve Johnson'la birlikte metaforun sadece dilde değil düşünce ve eylemlerde de yaygın olduğu keşfedilmiştir.

İnsanlar kavram sisteminin farkında olmazlar, belirli hatlar boyunca otomatik olarak düşünür ve harekete geçerler. Bu hatların keşfedilmesi ise ancak dili incelemek ile mümkün olmaktadır. Çünkü dil, iletişim kurarken, düşünürken ve eylemde bulunurken kullanılan kavram sistemi ile aynı sisteme dayanmaktadır (Lakoff ve Johnson, 1980: 27-28)

Dolayısıyla kavramsal sistemde yer alan metaforlar dilsel metaforlarla ifade bulmaktadırlar. Dilsel metaforlar kavramsal metaforların görülmesini sağlayan pencereler niteliğindedir.

Dilsel metaforların varlığının mümkün olması metaforların kişinin kavram sisteminde var olmasından dolayıdır. Günlük dilde metaforik ifadelerin nasıl kullanıldığına dair fikir sahibi olmak günlük faaliyetlerimizi yapıya kavuşturan kavramların metaforik doğasına dair bir kavrayış sağlayabilir (Lakoff ve Johnson, 1980: 30-32).

Buna göre, kavramsal metaforlar iki bilgi alanı arasındaki korelasyon neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri iyi tanımlanabilen, fizikî alana ait somut, diğeri ise daha az tanımlanabilen soyut alandır (Kövecses, 1996: 331). Yeni karşılaşılan yahut soyut olduğu için tanımlanması daha zor olan bir durum ya da olgu zihinde daha önceden var olan ve daha somut bir alandan olan durum ya da olgu aracılığıyla anlaşılmalıdır. Bu alanlardan daha somut olan ve kendisi aracılığıyla bir başka alanın anlaşıldığı alan *Kaynak alan*, kaynak alan aracılığıyla anlaşılan alan ise *hedef alan* olarak isimlendirilmiştir (Kövecses, 2010: 4).

Örneğin “Zamanını boşa harcıyorsun” ifadesi ele alınacak olursa “harcamak” fiilinin, sözlüğe bakıldığında ilk olarak “Bir iş görmek veya bir şey satın almak için parayı elden çıkarmak, sarf etmek (TDK)” anlamına sahip olduğu görülür; yani “Para harcanır”. Örnekte ZAMAN sözcüğünün PARA sözcüğünün yerinde kullanıldığı ve onun gibi hareket ettiği görülmektedir. O halde kavramsal olarak zihinlerde şöyle bir metafor vardır “ VAKİT NAKİTTİR”. Görüldüğü üzere soyut bir kavram olan “zaman”ı anlatabilmek için somut bir kavram olan “para” sözcüğünden faydalanılmış, “para” için kullanılan sözcükler “zaman” için de kullanılmıştır. Lakoff ve Johnson (1980) kavramsal metaforlar ile dilsel metaforları birbirinden ayırmışlardır. Kavramsal metaforlar soyut fikirlerdir. Yukarıdaki örnekte VAKİT NAKİTTİR kavramsal metafordur; zaman para ile kavramlaştırılmıştır. Dilsel metaforlar ise bu kavramsal metaforların dilde şekil bulmuş halidir, “Zamanını boşa harcıyorsun” örneğinde görüldüğü gibi. Bu kavramsal metaforun varlığını kanıtlayabilmek için dilde var olan diğer kullanımlara bakılabilir:

Seninle *çarçur edecek* vaktim yok.

Zamanımı *tüketiyorsun*.

Bu patlak lastik bir saatime *mâl oldu*.

Hastalandığımda çok zaman *yitirdim*. (Lakoff ve Johnson, 1980: 32)

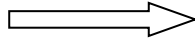
Görüldüğü üzere, zaman değerli bir meta gibi kabul edilmiş ve para ile zaman kavramları arasında eşleştirme yapılarak zaman, harcanabilen, çarçur edilebilen, tasarruf edilebilen yahut heba edilebilen bir şey olarak anlaşılmış ve tecrübe edilmiştir. (Lakoff ve Johnson, 1980: 32)

Kavramsal metafor kuramında soyut bir alanın anlaşılması için somut bir alanla eşleştirme yapılmakta ve bu şekilde soyut olanın daha iyi bir şekilde algılanması sağlanmaktadır. Bu eşleştirmenin nasıl yapılacağı Kövecses'in (2015: 122) oldukça sık kullanılan ve dilde pek çok kullanımına rastlanan HAYAT YOLCULUKTUR kavramsal metaforu örneği üzerinden açıklanabilir.

Kavramsal metafor

“HAYAT YOLCULUKTUR”

Kaynak: YOLCULUK

Hedef: HAYAT

Hayatının *bir yönü* yok. Nereye çevirsen *oraya gidiyor*.

Hayatımın *dönüm noktasındayım*.

İyice yaşlandım, *yolun sonu gözüküyor*.

Hayatı hep *inişli çıkışlıydı*.

Hayatı *boyunca* çok şey yaşadı.

Hayatta *olmak istediğim yerdeyim*.

Yolculuk hakkındaki bu ifadeler, hayat ile yolculuk arasında yapılan şu eşleştirmeler neticesinde doğmuştur:

Yolcular → yaşamaya devam eden insanlar

Yolculuğa devam etmek → bir yaşam sürmek

Yolculuğun hedefi → hayat amacı

Yol boyunca çıkan engeller → yaşamdaki zorluklar

Birinin hedefine giden farklı yollar → amacına ulaşmak

Yol boyunca kat edilen mesafe → hayattaki ilerleme

Yoldaki aşamalar/duraklar → yaşamdaki aşamalar

Yolculukta eşlik eden rehberler → hayattaki yardımcı veya yol göstericiler

Burada dikkat edilmesi gereken konulardan birisi de bir hedef alan için kullanılacak kaynak alanın nasıl seçildiğidir. Her somut alan her hangi bir soyut alan için kaynak alan olabilir mi? AŞK YOLCULUKTUR, AŞK ATEŞTİR, AŞK DELİLİKTİR gibi kavramsal metaforlardan anlaşılacağı üzere AŞK hedef alanı için pek çok kaynak alan kullanılmaktadır; ancak bu, kaynak alanın sınırsız olmasından mı kaynaklanır? Öncelikle şu ifade edilmelidir ki bu iki alan arasında sadece benzeşimle sınırlandırılmayacak bir ilişki vardır. Aralarındaki ilişki farklı açılardan da kurulabilecek bir ilişkidir. Eğer sadece benzeşimle sınırlandırılacak olsaydı örneğin MORE İS UP/ÇOK OLAN YUKARIDADIR kavramsal metaforuna bakıldığı zaman bir sıvı bir kaba doldurulduğunda sıvının çoğaldıkça yukarı doğru çıkması olayına da benzeşim denilmesi gerekirdi. Oysa burada ikisi arasında benzeşim değil, bir yönelim ilişkisi vardır (Kövecses, 2010: 79-80). Neticede iki alan arasında, farklı yollarla edinilen tecrübeler aracılığıyla bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Metaforlarla tecrübelerimizi kavramlaştırırız; işte bu nedenle keyfi değil, sistematiktirler (Lakoff ve Johnson, 1980: 74). Dolayısıyla bir hedef alan için seçilecek kaynak alan, tecrübeler neticesinde ilişki kurulmuş olan alan ya da alanlarla sınırlıdır. Yeni olanın üretilmesi de yine böyle bir ilişki sonucunda doğar.

Fiziksel dünya ile ilgili deneyimlerimiz, daha soyut alanların anlaşılması için doğal ve mantıklı birer temel olarak hizmet etmektedirler. Bu, çoğu günlük metaforlardaki kaynak ve hedef etki alanlarının neden geri dönüşümlü olmadığını da açıklamaktadır. Örneğin, AŞK YOLCULUKTUR denir ama YOLCULUK AŞKTIR denmez. Buna tek yönlülük ilkesi denmektedir; yani, metaforik süreç tipik olarak daha somut olandan soyut olana aktarma yaparak olmaktadır, tersi olmaz. (Kövecses; 2010)

2.3.1. Kavramsal metafor türleri

Kavramsal metaforlar oluşum şekillerine göre yapısal metaforlar, yönelim metaforları ve ontolojik metaforlar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Lakoff ve Johnson, 1980; Kövecses, 2010).

2.3.1.1 Yapısal metaforlar

Yapısal metaforlarda kaynak ve hedef arasındaki ilişki hedefin kaynak aracılığıyla anlaşılması şeklinde olmaktadır. Yani A hedef alanının unsurlarının B kaynak alanının unsurları ile eşleşmesi sebebiyle A hedef alanı anlaşılmalıdır (Kövecses, 2010: 37). Böylece kavramsal metaforlar, bir kavramın ayrıntılı bir şekilde işlenmesine ve yine o kavramın bazı boyutlarına dikkat çekilip diğer bazı boyutlarının gizlenmesi için gerekli uygun araçların bulunmasına yardımcı olmaktadır. Burada metaforik yapıya kavuşturmanın total değil, kısmî olduğuna dikkat edilmelidir. Eğer kısmî değil de total olsaydı o zaman hedef kavram kaynak kavramla anlaşılmaz, kaynak kavramın bizzat aynısı olurdu. VAKİT NAKİTTİR kavramsal metaforu ele alınacak olursa, burada “Zamanını boşa harcama” şeklinde bir kullanım olduğu görülmektedir; ancak zamanını bir şeyle uğraşarak harcarsan onu bir daha geri getirmen imkânsız olur. Zaman bankaları yoktur. Görüldüğü üzere PARA kaynak alanının bazı kullanım alanlarından faydalanılmış, ancak diğer bazıları kullanılmamıştır. Dolayısıyla bir kavram bir metaforla yapıya kavuşturulmuş denildiği zaman kısmen yapıya kavuştuğu, bazı açılardan genişletilebilecekken diğer bazı açılardan genişletilemeyeceği kastedilmektedir (Lakoff ve Johnson, 1980: 38-39).

Yapısal metaforlar tecrübemizin içinde yer alan sistematik ilişkilerde şekillenmektedir. Lakoff ve Johnson (1980) yapısal metaforları RASYONEL TARTIŞMA SAVAŞTIR kavramsal metaforu üzerinden açıklamışlardır. Bu şekilde daha soyut olan rasyonel tartışma, fiziksel olan savaş aracılığıyla anlaşılabilir. Canlılar istediklerini elde etmek için kavga ederler. Bu, hayvanlar arasında da insanlar arasında da var olan bir durumdur. İnsanlar hayvanlara göre daha farklı teknikleri geliştirmiş olsa da fiziksel çatışmanın temel yapısı aynı kalmıştır. İnsanlar elde etmek istedikleri şeyler için kimi zaman fiziksel olarak tartışırken kimi zaman sözlü olarak tartışmaktadırlar. Sözlü tartışma da fiziksel tartışma hangi terimlerle anlaşılıyor ise o terimlerle anlaşılmalıdır. Her ne kadar kimi zaman rasyonel tartışmada kabullerin ifade edilmesi, dayanılan delillerin zikredilmesi ve mantıklı sonuçların çıkarılması müsaade edilen taktikler olarak öğretilmeye ve uygulanmaya çalışılsa da en ideal durumlarda bile yine RASYONEL TARTIŞMA, SAVAŞ terimleriyle kavranılıp uygulanmaktadır. Savaş için kullanılan yöntem ve tekniklerin tartışma esnasında nasıl kullanıldığı Lakoff ve Johnson (1980: 98) tarafından şu şekilde örneklendirilmiştir:

Tablo 1: Hedef ve kaynak alan arasında eşleştirme örneği

SAVAŞ	RASYONEL TARTIŞMA
1. Gözdağı verme	1. ...çünkü ben senden daha büyüğüm.
2. Tehdit etme	2. ...çünkü sen yapmazsan ben yapacağım.
3. Otorite	3. ...çünkü patron benim.
4. Hakaret etme.	4. ...çünkü patron benim.
5. Küçümseme	5. ...çünkü sen genellikle onu yanlış yaparsın.
6. Otoriteye meydan okuma.	6. ...çünkü hemen hemen senin yaptığın kadar doğru yaptım.
7. Konudan kaçma.	7. ...çünkü seni seviyorum.
8. Pazarlık	8. ...çünkü sen ... yaparsan, ben de ...yaparım.
9. Pohpohlama.	9. Çünkü sen onda çok daha iyisin.

Sıklıkla kullanılan yapı metaforları için şu örnekler verilebilir (Lakoff ve Johnson, 1980: 82):

AŞK BİR YOLCULUKTUR

Ne kadar uzaktan geldiğimize bir bak.

Dönüm noktasındayız.

Şimdi ayrı yollara gitmek zorundayız.

Bu ilişkinin her hangi bir yere gideceğini sanmıyorum.

DÜŞÜNCELER KAYNAKLARDIR

Düşüncelerini tüketti.

Düşüncelerini küçük projelere harcama.

Bu düşünce çok iş görecektir.

2.3.1.2. Yönelim metaforları

Yönelim metaforları, uzay/mekân istikameti ile alakalı olduğu için bu adı almıştır. Yapı metaforlarında bir kavram başka bir kavram aracılığıyla anlaşılıyordu. Burada ise daha çok kavramlar sistemi görülmektedir. Yani bütün bir kavramlar sistemi diğer bir kavramlar sistemine göre organize edilmektedir (Lakoff ve Johnson, 1980: 40).

Örneğin MUTLU OLAN YUKARIDADIR ele alınacak olursa, mutlu olanın yukarı doğru yönelimli olması kavramından “ Sevinçten havalara uçtu”, “ Ayakları yerden kesildi” gibi dilsel metaforların doğduğu görülmektedir.

Daha önce de bahsedildiği üzere kavramsal metaforlar tecrübelerimizden doğmuştur. Lakoff ve Johnson’ın (1980: 93) da ifade ettiği üzere “ ...uzay/meکان kavramlarımızın yapısı sabit uzay/meکان tecrübemizden, yani fiziksel çevremizle

etkileşimimizden doğar. Bu tarzda ortaya çıkan kavramlar, en temel anlamıyla beraber yaşadığımız kavramlardır.” İnsanlar bir boşluk ve büyük bir mekân olan dünyada yaşarken davranışlarını gök ve yere göre düzenlerler. Hareketler ya yerle gök arasında paralel ya da dikeydir. Paralel olan sağa-sola, ileriye-geriye, öne-arkaya doğru hareketlilik gösterirken dikey olan yukarı-aşağı, üst-alt gibi yönlerde hareketlilik gösterir (Yunusoğlu, 2015). Yönelim metaforları boşlukta birbirleriyle işte bu yönler üzerinden ilişki kurmaktadır.

Duygusal ya da zihinsel olan tecrübeler fiziksel tecrübeler kadar temel olabilir ancak genel olarak duygusal ya da zihinsel olan tecrübeler fiziksel olan tecrübeler aracılığıyla kavramsallaştırılmaktadır. Çünkü bedenle gerçekleştirilen tecrübeler diğerlerine göre çok daha nettir. Duygular ile motor-algı tecrübeleri arasındaki bu sistematik ilişkiler yönelimle ilgili metaforik kavramlara temel oluşturmuş ve neticede “mutluluk” duygusu ile “dik durmak” motor becerisi arasındaki ilişki “MUTLU OLAN YUKARIDADIR” kavramsal metaforunu ortaya çıkarmıştır (Lakoff ve Johnson, 1980: 94-96) .

Dildeki metaforlar bu kavramsal metaforların kanıtıdır. Yönelim metaforlarının temellendirdiği kavramsal metaforlar ve dildeki yansımaları olan dilsel metaforlar için şu örnekler verilebilir:

“MUTLU OLAN YUKARIDADIR”

Sevinçten *havalara uçtu*

Duyduğu bu mutlu haberle *ayakları yerden kesildi*

İstedikini elde ettin ya *başın göğe erdi mi?*

Sanki üstümden büyük bir yük *kalktı*.

Bulutların üstünde gibiyim.

Morali *yükseldi*.

Nasıl coşuyor, nasıl *kanatlanıyordu*.

“ KEDERLİ OLAN AŞAĞIDADIR”

Derde *düştü*.

Yerin dibine *geçti*.

Dibe vurdu.

Hayatı *tepetaklak oldu*.

Başı yerden *kalkmıyor*.

Eşinin ölümünden sonra iyice *çöktü*.

“ÇOK OLAN YUKARIDADIR”

Bu alanda yazılan kitap sayısı her yıl *artıyor*.

Yüksek miktarda borç almış.

Ekonomik kriz ardından kira fiyatları *tırmanışa geçti*.

“AZ OLAN AŞAĞIDADIR”

Gelirim şimdi daha da *düşük*.

On sekiz yaş *altında* olanlar araba kullanamaz.

Hava sıcaklıkları gittikçe *düşecek*.

“ERDEMLİ OLAN YUKARIDADIR”

Yüce gönüllü bir işverenim vardı.

Eş seçiminde *yüksek* standartları var.

Benim hiçbir kabahatim yok; başım *dik*, alınım açıktır.

“ERDEMSİZ OLAN AŞAĞIDADIR”

Aşağılık bir hareketti bu yaptığım.

El *altından* bir dolap çeviriyor.

Yapılan şey *alçakçaydı*.

2.3.1.3. Ontolojik metaforlar

Fiziksel olmayan bir varlığı fiziksel bir varlık ya da madde, töz olarak gösteren (Karamahmet, 2012: 144) ontolojik metaforlar, soyut kavramların kişileştirme, bir kaba dönüştürme, statü değiştirme gibi farklı yöntemlerle varlık kazandırılması suretiyle daha anlaşılır ve anlatılır olmasını sağlamaktadır.

Kövecses (2010) ontolojik metaforların soyut hedef kavramlara yeni bir ontolojik statü kazandırdığını ve bu şekilde yeni varlıklar ortaya çıkardığını söylemiştir. Dolayısıyla bir şey başka bir şey olur. Örneğin “ Bu derde dayanmak çok sabır ister” tümcesinde soyutluğu sebebiyle anlatılması güç bir ifade olan sabır kavramı sayılabilir fiziksel bir nesneye dönüştürülmüştür. Genel olarak ontolojik metaforlar yapının hiç olmadığı ya da belirsiz olduğu yerlerde daha net bir yapı görmemizi sağlamaktadır (Kövecses, 2010: 38). Bu yolla ontolojik metaforlar kullanılmaksızın ifade edilmesi mümkün görülmeyen varlıklar nesneleştirilmektedir. Bu şekilde korku nesneleştirilip “Benim korkum” şeklinde sahip olduğumuz bir kavrama dönüştürülebilmekte (Kövecses, 2010: 39) ve zihnin, içi doldurulabilir bir kap olarak kavramsallaştırılabilmesi sonucu “Zihnim doldu” şeklinde bir ifadeye imkân tanınmaktadır (Akşehirli, 2015: 3).

Lakof ve Johnson (1980: 54-55) tecrübelerimizi ancak entiteler ve tözler olarak tanıyabilirsek onlar hakkında konuşabileceğimizi, onları gruplandırabileceğimizi, kategorize edip niceliklerini belirleyebileceğimizi

söylemektedir. İnsanî uzay/ mekân yönelimlerimizin yönelim metaforlarının oluşumuna imkân tanınması gibi fiziksel nesnelere ve özellikle de kendi bedenlerimizle olan tecrübelerimiz de ontolojik metaforların oluşumuna imkân tanımaktadır.

“ Hayat beni *aldattı*” tümcesinde görüleceği üzere soyut bir kavram olan hayata dair yaşanan bir sıkıntı, hayatı kişileştirme yoluyla anlaşılır olmuştur. “Aldatmak” fiziksel dünyada beklemediği bir şey tarafından yanıltılmak olarak bilindiğinden dolayı hayattan beklemediği bir olumsuzluk gören kişinin bunu fiziksel dünyadan bir kavram ile ifade etmesi onu daha anlaşılır kılmaktadır. Başka bir örnekle, kanserin vücuttaki varlığı “ Kansere *yakalandı*” tümcesinde de görüldüğü üzere canlı varlığa ait bir eylemle ifade bulmuştur. Bu şekilde “ yakalanmak” fiziksel dünyada kendisinden kaçılan bir şey tarafından ele geçirilmek olarak bilindiğinden ötürü “Kansere yakalandı” ifadesiyle kanserin istenmeyen bir varlık olarak görüldüğü net bir şekilde ifade edilmiş olmaktadır.

Ontolojik metaforlarda, diğer kavramsal metaforlarda olduğu gibi, bir soyut kavram duruma göre farklı fiziksel hedef alan aracılığıyla anlaşılabilir. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere kaynak alan hedef alanı bütün özellikleriyle aktarmamakta, sadece kaynak alanda ifade edilmek istenen özellikleri arasında bir eşleşme yapılmaktadır. Dolayısıyla bir soyut kavram ifade edilmek istenen duruma göre farklı fiziksel kavramlarla eşleşebilmektedir. Lakoff ve Johnson (1980) bunu örneklendirmek için zihne iki farklı varlık kazandıran “ ZİHİN MAKİNE DİR” ve “ZİHİN KIRILGAN BİR NESNE DİR” ontolojik metaforlarını ele almışlardır. Öncelikle bu kavramsal metaforların dilsel yansımaları şu şekildedir:

ZİHİN MAKİNE DİR

Hâlâ bu denkleme çözüm *üretmeye* çalışıyorsun.

Zihnim bugün hiç *işlemiyor*.

Bütün gün bu problem üzerinde çalıştık ve şimdi *pilimiz bitiyor*.

Asabı *bozuldu*.

ZİHNİN KIRILGAN BİR NESNEDİR

Parçalara ayrılacağım.

Kolayca harap oldu.

Sorgu altında çözüldü.

Sinir krizi geçirdi.

Bu örneklerde de dikkat edileceği üzere zihni metaforun farklı tecrübelerine odaklanan iki ayrı metafor vardır. Birincisinde makine metaforu kullanılmıştır. Çünkü makine bozulunca sadece durur, kişi de “asabı bozulunca” psikolojik sebeplerle sadece uyuşuk ve iş görmeye yeteneksiz hale gelir. İkincisinde ise kırılğan nesne metaforu kullanılmıştır; çünkü bir şey kırıldığı zaman etrafa parçalar saçılır ve muhtemelen bir şekilde zarar verir ki bu da zihni düzlemde karşılığını “Sinir krizi geçirmek” formatında bulmaktadır (Lakoff ve Johnson, 1980: 57-58).

Ontolojik metaforlar farklı amaçlara hizmet ederler ve hizmet ettikleri bu amaç türlerini yansıtan farklı metafor türleri vardır. Lakoff ve Johnson (1980: 55) bu metaforlar ve amaçları için şu örnekleri vermişlerdir:

Amaç: Atıfta bulunmak

Örnek: *böcek korkum* karımı çıldırtıyor.

Bu savaşta *ülkemizin onuru* tehlikededir.

Amaç: Nicelik belirlemek

Örnek: Bu kitabı bitirmek *epey bir sabır* gerektirecek.

Dünyada *çok fazla kin* var.

Amaç: Boyutları teşhis etmek

Örnek: Kişiliğinin *çirkin tarafı* baskı altında ortaya çıkar.

Savaşın acımasızlığı bizi insanlığımızdan çıkardı.

Amaç: Nedenleri teşhis etmek

Örnek: *Sorumluluklarının ağırlığı* bunalıma girmesine neden oldu.

Onu *öfkesinden* yaptı.

Amaç: Amaçları belirlemek ve eylemleri motive etmek

Örnek: *Şöhret ve başarı elde etmek için* New York'a gitti.

Hayat tarzımı *gerçek mutluluğu bulabilecek* şekilde değiştiriyorum.

2.4. Metaforların işleme

Lakoff ve Johnson'ın (1980) kavramsal metafor kuramının ardından metaforlar ile ilgili yapılan çalışmalarda araştırmacıların metaforu farklı boyutlarda incelemeye başladıkları görülmektedir. Özellikle, kuramın, metaforları anlamının zihindeki arka planını ortaya koymasından sonra, metaforların işleme araştırmacıların ilgilendikleri bir alan olmuştur. Metaforların işleme incelemeyi amaçlayan çalışmalarda, bazı araştırmacılar davranış testleri kullanırken (Chouinard ve Cummine 2016), kimilerinin Olaya İlişkin Beyin Potansiyelleri (OİP) (Lai ve Curran, 2013; Yang ve diğ., 2013; Forgacs ve diğ., 2014; Lai ve diğ., 2009; Goldsten ve diğ., 2012; Bonnoud ve diğ., 2002; Grauwe ve diğ., 2010; Tartter ve diğ., 2002; Cornajo ve diğ., 2009; İbanez ve diğ., 2010; Lachaud ve Zhong 2013), kimilerinin ise işlevsel Manyetik Rezonans Görüntüleme (iMRG) (Stringaris ve diğ., 2006; Schmidt ve Seger, 2009; Bambini ve diğ., 2011) kullandıkları görülmektedir.

Çalışmalarda metaforik ifadeleri incelerken araştırmacılar düz anlamlı ifadeler, bozuk anlamlı ifadeler, kalıplaşmış metaforlar ve yeni metaforlar gibi farklı

ifade türlerini birbirleriyle karşılaştırmışlar ve birbirlerinden farklılaşp farklılaşmayacaklarını görmeyi amaçlamışlardır. Bazı araştırmacılar yaptıkları karşılaştırmalar ile metaforik ifadelerin işlenmesinde, kimi zaman farklı (metaforlarla ilgili/ilgisiz olmak gibi) tümce türleri ile metaforlar arasında, kimi zaman öncül sözcükler ile metaforlar arasında, kimi zaman da HEDEF ALAN ile KAYNAK ALAN arasında yaptırılan eşleştirmenin etkisini görmeyi amaçlamışlar, (Lai ve Curran, 2013; Yang ve diğ., 2013; Stringaris ve diğ. 2006). Bazı araştırmacılar ise metaforik ifadelere erişimin doğrudan mı yoksa düz anlamlı ifadenin olumsuzlanmasından sonra mı gerçekleştiği sorusunun cevabına ulaşmaya çalışmışlardır (Grauwe ve diğ., 2010; Tartter ve diğ., 2002; Yang ve diğ., 2013). Bazı çalışmalarda düz anlamlı ifadeler, yeni metaforlar, kalıplaşmış metaforlar ve bozuk anlamlı ifade türlerinin, Otizimli/sağlıklı olmak ya da genç/yetişkin olmak gibi farklı özelliklere sahip insan grupları tarafından işlenme sürecinde bir farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmış (Chouinard ve Cummine, 2016; Bonnoud ve diğ., 2002) diğer bazı çalışmalarda ise jestler gibi dış etkenlerin metaforların işlenmesinde etki edip etmeyeceği sorgulanmıştır (Cornajo ve diğ., 2009; İbanez ve diğ., 2010). Bu çerçevede metaforların işlenmesi ile ilgili olarak alanyazındaki temel çalışmaları şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 2: Metaforların işlenmesi üzerine yapılan çalışmalar

Çalışmanın konusu	Çalışmayı Yapanlar	Deney Aracı/TÜR	Deney Dili	Deney Seti/Deney Grubu
Eşleştirmenin Metafor işleme sürecine etkisi	Lai ve Curran (2013)	OİP	İngilizce /Anadili	Kalıplaşmış/ yeni metaforlar Düz anlamlı ifadeler Bozuk ifadeler
	Yang ve diğ. (2013)	OİP	İngilizce/ Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler
	Stringaris ve diğ. (2006)	ER-iMRG	İngilizce/ Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler
Metaforların hangi yarım kürede işlendiği	Schmidt ve Seger (2009)	iMRG	İngilizce/ Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler (kolaylık-zorluk)
	Bambini ve diğ. (2011)	iMRG	İtalyanca / Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler (Bilinen-az bilinen)
	Forgacs ve diğ. (2014)	OİP	Macarca / Anadili	Kalıplaşmış metafor/düz anlamlı ifadeler Yeni metafor/bozuk

				anlamlı ifadeler/ İlgisiz ifadeler
İmgesel dildeki işlem süreçleri/ farklı ifade türleri	Lai ve diğ. (2009)	OİP	İngilizce / Anadili	Kalıplaşmış/ yeni metaforlar Düz anlamlı ifadeler Bozuk ifadeler
	Lachaud ve Zhong (2013)	OİP	Norveççe / Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler (Basit-karmaşık)
	Goldsten ve diğ. (2012)	OİP	İbranice / Anadili	Kalıplaşmış metaforlar Yeni metaforlar Anlamsal olarak ilgili- ilgisiz ifadeler
Metaforik işlem süreçleri /gruplar arası karşılaştırma	Chouinard ve Cummine (2016)	DAVRANIŞ TESTİ	İngilizce / Anadili	Otizmlı grup Kontrol grubu
	Bonnoud ve diğ. (2002)	OİP	Fransızca / Anadili	Genç grup Yetişkin grup
İmgesel anlama erişimin yolu	Grauwe ve diğ. (2010)	OİP	İngilizce / Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler Bozuk ifadeler
	Tartter ve diğ. (2002)	OİP	İngilizce / Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler Bozuk ifadeler
	Yang ve diğ. (2013)	OİP	İngilizce / Anadili	Metaforik ifadeler Düz anlamlı ifadeler

2.4.1. Metaforların işlemlenmesinde eşleştirmenin etkisi

Metaforiklik açısından farklı türdeki tümce biçimlerinin işlemlenmesi üzerine yapılan çalışmalarda, bazı araştırmacılar, bu işleme sürecini incelerken sürece etki edebileceğini düşündükleri bazı etkenleri incelemenin alana katkı sağlayacağı düşüncesi ile hareket etmişlerdir. Bu etkenlerden birisi de, hiç kuşkusuz, yukarıda da değinildiği üzere kimi zaman deney tümcesi ile öncül bir tümce ya da sözcük arasında yapılan, kimi zaman da HEDEF ve KAYNAK ALANLAR arasında yapılan eşleştirmedir.

Bunların arasında kavramsal metafor kuramının öne sürdüğü kavram alanları arasında eşleştirme yapmanın metaforun işlemlenmesi sürecinde etkisini görmeyi amaçlayan çalışmalar mevcuttur (Lai ve Curran 2013, Yang ve diğ, 2013, Stringaris, 2006). Lai ve Curran (2013) çalışmalarında, kalıplaşmış ve yeni metaforik ifadelerin anlaşılması sırasında kavramsal eşleştirmelerin kullanılıp kullanılmadığını ve

eşleştirmenin her iki tür metafor için bir süreç olarak ne anlama geldiğini incelemek için bir OİP çalışması yapmışlardır.

Deney için İngilizceyi anadili olarak konuşan katılımcılara kendilerinden önce ilgili ya da ilgisiz öncüllerin geldiği dört tür tümce verilmiştir: düz anlamlı ifade (ör: Roads can sometimes be bumpy / *Bazen yollar inişli çıkışlı olabilir*), kalıplaşmış metafor (ör: Life can sometimes be bumpy / *Bazen hayat inişli çıkışlı olabilir*), yeni metafor (ör: Ideas can sometimes be bumpy / *Bazen fikirler inişli çıkışlı olabilir*), Bozuk ifade (ör: Taste can sometimes be bumpy / *Bazen tat inişli çıkışlı olabilir*).

Birinci deneyde öncül, tümce şeklindedir. Örneğin deneyde kullanılacak olan kalıplaşmış metafor “Hayat bazen inişli çıkışlı olabilir,” tümcesidir ve buradaki kavramsal metafor; HAYAT YOLDUR metaforudur. Bu tümcenin öncesinde verilen ilgili öncül tümce “Onun hayat yolunu/hayatının gidişatını görebiliyorum...” biçimindedir. Dolayısıyla bu tümcede HAYAT YOLDUR kavramsal metaforundan üretilmiştir. Yeni metafor için ise “Fikirler bazen inişli çıkışlı olabilir” şeklinde, FİKİRLER YOLDUR kavramsal metaforu ile oluşturulmuş bir tümce verilmiştir. Bu tümce için verilecek olan ilgili öncül tümce yine FİKİRLER YOLDUR kavramsal metaforu ile oluşturulmuş olan “Fikirlerinin gidişatını görebiliyorum...” olur. İkinci deneyde ise öncül olarak bir benzetim tümcesi gelmiştir. Örneğin “Hayat bazen inişli çıkışlı olabilir” kalıplaşmış metaforu için verilecek benzetim öncülü “ Hayat bir yol gibidir” olur.

OİP bulgularına göre birinci deneyde ilgili tümce öncüllerinin kalıplaşmış metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasındaki N400 genliğinin farkını azalttığı belirtilmektedir. İkinci deneyde ise benzetim öncüllerinin yeni metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasındaki N400 genliğinin farkını azalttığı ancak bunun kalıplaşmış olanlarda olduğu gibi açıkça görülmediği sonucuna ulaşıldığı ifade edilmiştir. Böylece araştırmacılar, eşleşmenin bir süreç olarak metaforlarda ortaya çıktığı ve kalıplaşmış ve yeni metaforlar arasındaki farkların karşılaştırılmasıyla kolaylaştırılabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Alanyazındaki kimi çalışmalarda N400 genliğinin sözcüksel anlamların bağlamla bütünleşmesini yansıttığını söylenirken (Brown ve Hagoort, 1993; Chwilla

ve diğ., 1995; Hagoort ve diğ., 2004) kimileri sözcüksel anlamın bellekten çağrılmasıdaki kolaylık derecesini yansıttığını ifade etmektedir (Van ve diğ., 1999; Kutas ve Federmeier, 2000). Lai ve Curran ise çalışmalarından elde ettikleri bu bulguları, bağlam içinde eşleştirme imkânı sunan yapıların metaforların anlaşılmasını daha da kolaylaştırdığı yönünde yorumlamışlardır. Ayrıca metafordan önce metafor tümcesi ile ilgili bir tümcenin gelmesi ile metafor tümcesi ile arasında benzetim ilişkisi olan bir tümce gelmesi arasında deney sonuçlarında anlamlı bir fark oluştuğu görülmüştür. Bunun da “Life can sometimes be bumpy / *Hayat bazen inişli çıkışlı olabilir*” metaforunun anlamı hakkında bir ipucu veren “I can see the path of his life / *Onun hayatının gidişatını görebiliyorum.*” şeklindeki bir ilgili tümcenin, metaforu anlamak konusunda, “Life is like a road / *Hayat bir yoldur*” şeklinde hayatın bir yol olması ile ne kastettiği çok da anlaşılmayan bir benzetim tümcesinden daha fazla yardımcı olduğunu gösterdiği belirtilmektedir. Özetle ilgili tümcelerden oluşan bağlamların benzetim tümcelerinden oluşan bağlamlardan daha fazla metaforu anlamaya yardımcı olduğu ifade edilmiştir.

Dilsel eşleşmenin ve semantik uyumun metaforların işlenmesine etki edip etmediğini görmeyi amaçlayan Yang ve diğ. (2013) ise hem metaforlarda hem de düz anlamlı tümcelerde HEDEF ve KAYNAK ALAN arasında eşleştirme yapıldığını ve çoklu bilişsel modeller kurulduğunu savunan bir kuram olan kavramsal kaynaştırma kuramından yola çıkmış ve kaynaştırmanın her iki tümce türünde bağlamsal etkisini bir OİP çalışması ile incelemiştir.

İngilizceyi anadili olarak konuşan yetişkinlerin yer aldığı çalışma için sözcük-tümce eşleştirme paradigması kullanılmışlardır. Deneyde yeni metaforlardan oluşan deney tümceleri ile düz anlamlı ifadelerden oluşan kontrol tümceleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılacak tümceler “X bir Y’dir” şeklinde biçimlendirilmiştir. Örneğin yeni metafor: “The girl is a lemon/ *Kız bir limondur*” şeklinde gelirken düz anlamlı ifade: “The fruit is a lemon/ *Meyve bir limondur*” şeklinde gelmiştir.

Deney tümceleri metaforik ve düz anlamlı ifadeler olmak üzere iki grupta verilmiştir. Metaforik olanlar üç şekilde sunulmuştur: 1. Metaforlardan önce kaynak alanın semantik niteliğini temsil eden gönderimli bir sözcük gelmiştir. Kaynak

gönderimli sözcük: “*sert*” Örnek metafor: “*Kelimeler demirdir.*” 2. Metaforlardan önce hedef alanın niteliğini sezdiren gönderimli bir sözcük gelmiştir. Hedef gönderimli sözcük: “*güç*”. Örnek metafor: “*Kelimeler demirdir.*” 3. Metaforlardan önce metaforik ve dilsel anlamlarla ilgisi olmayan anlamalara sahip bir sözcük gelmiştir. Gönderimli sözcük: “*saçma*”. Örnek metafor: “*Kelimeler demirdir.*” Düz anlamlı tümceler ise iki gruba ayrılmıştır. 1. Düz anlamlı tümcelerden önce tümceler ile anlamsal olarak ilgili gönderimli bir sözcük gelmiştir. Gönderimli sözcük: “*sert*”. Örnek düz anlamlı ifade: “*Metal bir demirdir.*” 2. Düz anlamlı tümceden önce anlamca ilgisiz bir sözcük gelmiştir: Gönderimli sözcük:” *saçma*”. Örnek düz anlamlı ifade: “*Metal bir demirdir.*”

Çalışmanın bulgularında P600 genliklerinde uyumlu ve uyumsuz koşullar arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada, P600 genliğinin beklenmedik uyarımlarla karşılaştığında oluşan kontrol sürecini yansıttığı düşünülmüştür. Çünkü uyumsuz öncüle sahip düz anlamlı ve metaforik tümceler uyumlu öncüle sahip olan düz anlamlı ve metaforik tümcelerden daha büyük P600 genliği oluşturmuştur. Ayrıca uyumsuz öncülü olan metaforların uyumsuz öncülü olan düz anlamlı ifadelerden de daha büyük P600 genliği oluşturduğu görülmüştür. Bunun da yeni metafordan önce gelen uyumsuz bir sözcüğün, katılımcıların bu sözcüğün yeni metafor ile bağlantılı olup olmadığını düşünmeye ihtiyaç duymaları nedeniyle daha fazla yeniden kontrol ve öz-izleme gerektirmesi sebebiyle olduğu ifade edilmiştir.

Sonuçların, kavramsal yeniden analiz ihtiyacının, kavramsal eşleştirme ile ve hem dilsel hem de metaforik kavramanın ortak olduğu bir mekanizmanın var olduğunu söyleyen kaynaştırma kuramının doğruladığı düz anlamlı ve metaforik dildeki uyumsuzlukla ilişkili olduğunu gösterdiği öne sürülmüştür. Araştırmacılar ayrıca bu çalışmanın bulgularının, metaforik işlem sürecinde önce düz anlama ulaşıldığı yahut paralel olarak işlendiğini söyleyen çalışmalara kanıt oluşturmadığını da ifade etmektedir.

Stringaris ve diğ. (2006) tümcelere metaforiklik ya da düz anlamlılık anlamı katan kısımları boş bırakılsa, sonra tümcenin geri kalanıyla alakalı ya da alakasız bir

sözcük verilerek katılımcılardan eşleştirme için olumlu/olumsuz yargıda bulunmaları istense metaforik yapıların düz anlamlı yapılardan daha farklı şekilde davranacağı hipotezinden yola çıkmışlardır; çünkü metaforlar yapıları gereği açık uçlu, düz anlamlılar ise birden fazla yorumlamaya daha az elverişlidir.

Bu hipotezi doğrulamak için bir eşleştirme çalışması yapmış ve katılımcılara alakalı ve alakasız sözcüklerle eşleştirme yaptırdıkları deneylerinde ER-İMRG kullanmışlardır. Anadili İngilizce olan bireylerle gerçekleştirilen çalışmada tümceler “Bazı X’ler Y’dir” formunda sunulmuştur. Örneğin “Some surgeons are.../ *Bazı cerrahlar ...*” şeklinde bir tümce sunulmuş, ardından düz anlamlı tümce için “fathers/ *babadır*” sözcüğü, metaforik tümce içinse “butchers/*kasaptır*” sözcüğü verilmiştir. Yani tümce ya “Some surgeons are fathers/ *Bazı cerrahlar babadır*” ya da “Some surgeons are butchers/ *Bazı cerrahlar kasaptır*” şeklinde tamamlanmış olur.

Katılımcılardan, sunulan her tümceyi ve onu izleyen sözcüğü sessizce okumaları ve sözcüğün anlamının ondan önce gelen tümcenin anlamı ile ilişkili olup olmadığına, iki butondan birine basarak mümkün olduğunca hızlı ve doğru bir biçimde değerlendirmeleri istenmiştir.

Davranış testi sonuçlarında, düz anlamlı ve metaforik ifadelerin yalnızca alakalı bir sözcüğü onaylama söz konusu olduğunda farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte sonuçlarda, katılımcıların bir sözcüğü önceki hedef sözcük ile alakasız olarak değerlendirmek ve “Hayır” demek zorunda kaldıklarında, gerek cevap zamanlarında gerekse hata olarak değerlendirmelerinde bağlam türünden etkilenmediklerinin ve hem metaforik olanlarda hem de düz anlamlı olanlarda aynı şekilde davrandıklarının görüldüğü belirtilmiştir. Çalışma, özellikle, bağlamın hedefle ilgili olmayan bir sözcüğü reddetme kararındaki etkisini değerlendirmek üzere özel olarak tasarlandığı için bu yöndeki sonuçlara yani davranışsal veriler açısından metaforikliğin etkisinin bulunmadığına dikkat çekilmiştir. İMRG sonuçlarında ise metaforik olanlarda alakalı olmayan sözcükleri bağlamsal olarak alakasız olarak değerlendirmenin, sağ ventrolateral prefrontal kortekste artmış kan oksijenasyon seviyesine bağlı (BOLD) sinyal ile ilişkili olduğu, ancak düz anlamlı olanlarda bu alanda bir aktivasyonun olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca aynı bölgenin,

katılımcılar, sözcükler ile metaforik tümceler arasında ilişki bulduklarında da aktifleştigi rapor edilmiştir. Çalışmada, bu sonuçların anlamsal açık uçluluk kavramıyla tutarlı olduğu, imgesel ifadelerin bilişsel işleme düz anlamlı ifadelerle kıyasla daha geniş bir anlamsal ilişki aramaya yönelttiği ve bu nedenle kaba semantik kodlamanın, tercih edilen şekilde, sağ yarım kürede gerçekleştiği görüşü savunulmuştur. Dolayısıyla sonuçlar araştırmacının hipotezini desteklemiş ve açık uçlu anlama sahip olmanın farklı işlem gerektirdiğini ve düz anlamlı yapılar ile metaforik yapıların işleme sürecinde farklı davrandığını göstermiştir.

Bütün bu eşleştirme çalışmalarından alakalı bağlamın metaforik yapıyı işleme yardımcı olduğu, özellikle yeni metaforik yapıların açık uçlu yapıları gereği olumlama ya da olumsuzlama öncesinde farklı işleme sürecinden geçtiği ve düz anlamlı yapılardan ayrıştığı görülmektedir.

2.4.2. Metaforların işlenmesinde beynin sağ/sol yarı kürelerinin rolü

Metafor işlenmesi çalışmalarında araştırmacıların yoğunlaştığı bir diğer konu da metaforların hangi yarım kürede işlendiği olmuştur (Arzouan ve diğ, 2007; Coulson ve Pettenb, 2007; Eviatar ve Just, 2006; Forgács ve diğ, 2014; Kacirik ve Chiarello, 2007).

Bambini ve diğ. (2011), daha önce yapılan çalışmalar metaforun işlenmesinde beynin sağ yarım kürenin etkin olduğuna odaklanıp işleme aşamalarına ve bu aşamalarda beynin hangi bölgelerinin aktivite edildiğine bakmadıklarından dolayı metafor kavrayışını işlevsel bileşenlerine ayırmayı amaçladıkları bir çalışma yapmışlardır.

Katılımcıları anadili İtalyanca olan yetişkinlerin oluşturduğu çalışmada metaforik (bilinen / az bilinen) ve düz anlamlı ifadeler sunulmuştur. Seçilen aynı sözcük hem metaforik olarak ilişkili olduğu bir sözcük ile (ör: dragonfly / *yusuşçuk-dancer / balerin*) hem de düz anlamlı olarak ilişkili olduğu bir sözcük ile (ör: dragonfly / *yusuşçuk- insect / böcek*) sunulmuştur. Sözcükler ya soru tümcelerinden oluşan bir bağlamda gelmiştir. Örneğin metaforik anlam için: “Do you know what that dancer is? / *Bu dansçının ne olduğunu biliyor musun?*” “A dragonfly / *Bir yusuşçuk*” şeklinde, düz anlamlı anlam için ise “Do you know what that insect is? /

Bu böceğin ne olduğunu biliyor musun?” “A dragonfly / Bir yusuŕçuk.” ŕeklinde gelmiŕtir. Ya da destekleyici bir bağlamda gelmiŕtir. Örneğin metaforik anlam için *“That dancer is very graceful. (She) is a dragonfly / Bu dansçı çok zarif, (o)bir yusuŕçuk”*. Düz anlamlı anlam için *“That insect is very graceful. (It) is a dragonfly / Bu böcek çok zarif, (o) bir yusuŕçuk”* ŕeklinde gelmiŕtir. İMRG kaydı esnasında ekrana önce pasaj gelmiŕ, sonra her pasaj için ortak kullanılan sözcük (yukarıdaki örnekte, yusuŕçuk) için bir çift sıfat belirmiŕ (Yusuŕçuk örneği için deneyin asıl dili olan İtalyancada “ zarif ” anlamına da gelebilen “Fluid/ akıcı” ve “crispy /çıtır” sıfatları gelmiŕtir) ve katılımcılardan bağlama uygun olan sıfatı seçmeleri istenmiŕtir.

Sonuçlar, metaforik ifadelerin metaforik olmayanlara kıyasla sol ve sağ alt frontal gyrus, sağ superior temporal gyrus, sol angular gyrus ve anterior cingulatda dahil olmak üzere daha fazla bölgeyi aktivite ettiğini göstermiŕtir. Bu aktifleŕen geniŕ alanın metafor çözümlemesindeki farklı alt bileŕenlerle iliŕkili olduğu ve bu alt bileŕenlerin ŕu ŕekilde olduğu ifade edilmiŕtir:

- a) Dilsel malzeme ile dünya bilgisinin bağlam içinde bütünleŕmesini sağlayan iki taraflı alt ön gyrus ve sol açısız gyrus içerisindeki kavramsal / pragmatik mekanizmalar.
- b) Bağlamın ilgili yönlerini ve uygun anlamları izlemek ve filtrelemek üzere ayarlanmış olan ön sipulat ve prefrontal alanlarda dikkat bileŕeni.
- c) Konuşmacıların iletiŕimsel niyetlerinin tanınmasıyla iliğlenen ve yabancı metaforlar tarafından daha kapsamlı bir ŕekilde harekete geçirilen, sağ üst geçici sulkus boyunca yer alan zihin kuramı sistemi.

Metaforların iŕlemlenmesinde beynin sadece sağ yarım küresinin değil farklı iŕlemler için farklı kısımlarının aktivite edildiğini öne süren bu çalıŕmaya ek olarak Schmidh ve Seger(2009) de metaforik yapılardaki aşinalık ve zorluğun dilde yer alan sinir sistemlerinin, özellikle de sağ yarım küre mekanizmalarının iŕlemele sokulmasındaki etkilerini incelemek amacıyla bir çalıŕma yapmışlardır.

Deney için beŕ tümce türü kullanılmıştır. Bu tümceler ŕu ŕekildedir: Sözcüğü olmayan tümceler; *“Slainseriotrull hake slubfuggler.”* Düz anlamlı tümceler; *“The computers at myhouse are new/ Evimdeki bilgisayarlar yeni”*, Kolay-bilinen

metaforlar; “Respect is a precious gem/ *Saygı, değerli bir mücevherdir.*” Kolay-bilinmeyen metaforlar; “The dog’s stomach is his master’s alarm clock / *Köpeğin midesi sahibinin çalar saatidir.*” Zor-bilinmeyen metaforlar; “The waltz is the nightingale of dance / *Vals dansın bülbülüdür.*”

Deneyde anadilleri İngilizce olan katılımcılardan tümceyi okumaları ve hızlı bir biçimde gerekli tuşa basmaları istenmiştir. Sözcük olmayan tümceler için katılımcılara sözcükleri telaffuz etmeye çalışmadan tümceyi okumaları ve ardından cevaplama tuşuna basmaları talimatı verilmiştir. Bu işleminden çıktıktan sonra katılımcılara, tümceleri tamamen okuduklarından emin olmak için bir hafıza testi yapılmıştır. Örneğin, metafor hafızasını kontrol etmek üzere “A degree is a doorway, *A derecesi bir giriş kapısıdır*” tümcesi için katılımcılar “Why is it good to get a degree? *A derecesi almak neden iyidir?*” sorusuna şu üç seçenekten biri ile cevap vermişlerdir: (a) Vade sağlar, (b) yeni fırsatlar sunar, (c) daha iyi düşünmenize yardımcı olur. Düz anlamlı tümceler de benzer şekilde sınanmış, ancak burada beklenen, tümceyi anlamak değil, sadece hatırlamak olmuştur. Sözcük olmayan tümcelerde ise örneğin “E blutch aw vot welond ” tümcesi verilip “Bu tümceyi gördünüz mü?” şeklinde soru sorulmuştur.

Çalışmada, aşına olma özelliği, kolay-bilinen metaforlarla, kolay-bilinmeyen metaforlar karşılaştırılarak incelenmiştir. Zorluk ise kolay-bilinmeyen metaforlar ile zor-bilinmeyen metaforlar karşılaştırılarak incelenmiştir.

Sonuçlarda, metaforlar (kolay-bilinen, kolay-bilinmeyen ve zor-bilinmeyen) sol temporal lob ve sağ insulada, düz anlamlı tümcelere karşılaştırıldığında, seçici bir aktivasyon göstermiştir. Kolay-bilinen metaforlar tek başına düz anlamlı tümcelere kıyasla sağ alt frontal gyrusta aktivasyon göstermiştir. Bilinirlik (kolay-bilinen ve kolay-bilinmeyen) sağ orta frontal alanda aktivasyon göstermiştir. Kolay metaforlar için (kolay-bilinmeyen> zor-bilinmeyen) sol orta frontal gyrus ve biletal medial frontal aktivasyonlar da dâhil bir takım aktivasyonlar bulunmuştur. Ayrıca zor metaforların sol alt frontal gyrusta kolay olanlardan daha fazla aktivasyon gösterdiği görülmüştür. Karşılaştırmalarda sol yarım kürenin yanı sıra sağ yarım küre aktivitesi de görülmüştür. Sağ orta frontal gyrus bilinirlikten, Anterior singulat gyrus

zorluktan, sağ insula frontal gyrus ise imgesellikten etkilenmiştir. Dolayısıyla, çalışmanın hem metafor anlamada sağ yarım kürenin yer almadığı görüşünü hem de sağ yarım kürenin metafor işlemlerinde metaforların imgesel niteliği nedeniyle eşsiz bir rolü olduğu yönündeki görüşü reddeder nitelikte sonuçlar elde ettiği belirtilmiştir. Çünkü yapılan çalışma neticesinde metafor işlemlerde bir dizi sağ yarım küre aktivasyonu elde edilmesinin yanı sıra metaforun zorluk ve aşinalıklarından hem sağ hem de sol aktivitelerin etkilendiği görülmüştür. Sonuç olarak bütün bu bulguların metaforlardaki aşinalık ve zorluk faktörlerinin, sinirsel işlem modellerini belirlemede imgesellik kadar önemli olduğu bir imgesel dil işleme modeli ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla metaforun işlemlenmesinde sağ yarım kürenin etkisinin oldukça fazla olmasına rağmen sol yarım kürenin işleme sürecinin tamamen dışında kalmadığı belirtilmiştir.

İmgeselliğin işlemlenmesinde beynin hangi bölgelerinin aktivite edildiğini görmeyi amaçlayan bu çalışmalara benzer bir çalışma yapan Forgacs ve diğ.(2014) yapılan çalışmaların metaforik işlemlerde sağ yarım kürenin daha avantajlı olduğunu söyleyen çalışmalardan yola çıkarak yeni metaforların işlemlenmesini imgesellikten bağımsız olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Deney için hazırlanan kontrol tümceleri de aynı şekilde yeni üretilmiş düz anlamlı ifadelerden oluşturulmuştur.

Çalışma Macarca anadili konuşucularıyla yapılmıştır. Deneyde kullanılmak üzere bir sıfat ve bir isimden oluşan sözcük çiftleri hazırlanmış ve bu sözcük çiftleri beş kategoride sunulmuştur: Kalıplaşmış metaforik ifadeler (ör: Sıcak kalp), kalıplaşmış düz anlamlı ifadeler (ör: dolu mide), yeni metaforlar (ör: kokuşmuş anlaşma), yeni düz anlamlı ifadeler (ör: haşlanmış kola), ilgisiz ifadeler (ör: dereotlu sıfır). OİP kaydı alınırken katılımcılardan sunulan sözcük çiftlerinin anlamlı bir birliktelik oluşturup oluşturmadıklarını “evet” ve “hayır” için belirlenen tuşlara basarak değerlendirmeleri istenmiştir.

Sonuçların hem metaforik olanlarda hem de düz anlamlı olanlarda yeni ifadelerin işlemlenmesinde sağ yarım kürenin bir avantaj sağlamadığını gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca kalıplaşmış ve yeni her iki metafor türünün de sol yarım

küredeki sağ görsel alanda sağ yarım küredeki sol görsel alandakinden daha kesin bir şekilde işlemlendiğinin sonuçlara yansıdığı ifade edilmiştir. Bütün sözcük çiftleri imgelenebilirlik ve uyarılmadan etkilenildiğinde sol yarım küredeki sağ görsel alanda daha hızlı işlenmiştir. Araştırmacılar, yanallaşmadan bağımsız olarak baktıklarında kalıplaşmış düz anlamlı ifadelerin kalıplaşmış metaforlardan daha doğru/kesin bir biçimde işlemlendiğini gözlemlediklerini belirtmiş; ancak bunun anlamlılıktan kaynaklanabileceğini ifade etmişlerdir. Yeni düz anlamlı ifadeler ile yeni metaforik ifadeler karşılaştırıldığında ise düz anlamlı ifadelerin daha doğru bir şekilde işlemlendiğini belirtmişlerdir. Son olarak çalışmada kavramsal düz anlamlı sözcük çiftlerinin kavramsal metaforlardan daha hızlı işlemlendiği gözlemlenmiştir.

Metaforun işlemlenmesinde hangi yarım kürenin aktif rol oynadığı üzerine yapılan bu çalışmalar özellikle sağ yarım kürenin aktif rol oynadığı yönündeki çalışmaların artması üzerine yapılmıştır. Çalışmaların geneline bakıldığında sağ yarım kürenin aktif bir rol oynadığı görülmekle birlikte kolay-bilinir olmak ya da zor-bilinir olmak, konuşanın niyetinin bilinmesi, bağlam ile uyum gibi farklı özelliklere sahip ve farklı şekillerde gelen metafor türlerinin işlemlenme sürecinde sağ ve sol yarım kürelerde farklı bölgelerin de aktivite edildiği ve işlemlenme sürecinde rol oynadıkları görülmektedir. Dolayısıyla metaforları bir bütün olarak değerlendirmekten ziyade farklı alt dalları üzerinden değerlendirmek işlemlenme sürecinin nasıl işlediği üzerine daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

2.4.3. Metafor türlerinin işleme sürecine etkisi

Araştırmacılar tarafından, metaforların işlemlenme sürecine etki edebileceği düşünülen etkenlerden birisi de metafor türlerinde ve özelliklerindeki farklılaşmadır. Kalıplaşmış ve yeni metaforlar olmak üzere iki kısma ayrılacak olan metaforik türler; kolaylık-zorluk, aşinalık-bilinmezlik gibi özelliklere de sahiptirler. Bazı araştırmacılar işte bu tür ve özelliklerdeki farklılıkların işleme sürecinde fark oluşturup oluşturmayacağını görmeyi amaçlayan çalışmalar yapmışlardır (Lai ve diğ., 2009; Lachaud ve diğ., 2013; Goldstein ve diğ., 2012; Chouinard ve Cummine, 2016; Bonnoud ve diğ., 2002).

Goldstein ve diğ. (2012) yeni metaforların işlenmesinin, bir ifadenin anlamını açıklamak suretiyle metaforik bir kategori oluşturduktan sonra değişip değişmeyeceğini görmek amacıyla OİP temelli bir çalışma yapmışlardır.

Bunun için İbranice anadili konuşurlarıyla bir deney yapılmıştır. İkişer sözcükten oluşan deney tümceleri dört kategoride hazırlanmıştır. Bunlar şu şekildedir: kalıplaşmış metaforik ifadeler (ör: berrak zihin, saydam niyet), şiir metinlerinden alınan yeni metaforlar (ör: olgun rüya, vicdan fırtınası), anlamsal olarak ilgili sözcükler (ör: yanan ateş, problem çözme) ve ilgisiz sözcükler (ör: dolaylı battaniye, bilgelik yıkama).

OİP kayıtlarından önce katılımcıların deney tümcelerindeki ifadeleri anlayıp anlamadıklarından emin olabilmek için bir çalışma yapılmış ve sözcük çiftlerinin yarısında, katılımcılardan sunulan sözcük çiftlerini bir tümce içinde kullanmaları ya da anlamını açıklamaları istenmiştir. Diğer yarısında ise sadece kalıplaşmayı salt tekrar ya da bilinirlik etkilerinden ayırmak için anlamsal yargılama istenmiştir. OİP kayıtlarında ise katılımcılardan sunulan tümceleri verilen kısıtlı sürede, hızlı bir şekilde, belirlenen tuşlara basarak anlamlı ya da anlamsız olarak değerlendirmeleri istenmiştir.

Çalışmada yeni metaforlarda, daha önce metaforların anlamlarını kendilerine açıklanan katılımcılarda açıklanmayanlara kıyasla daha küçük genlikli N400 oluşumu ve daha büyük genlikli LPC gözlemlenmiştir. Kalıplaşmış metaforlarda da anlamı açıklandıktan sonra anlamı açıklanan yeni metaforlardakine benzer şekilde N400 genliğinin azaldığı ve LPC genliğinin arttığı görülmüştür.

Sonuç olarak çalışmadan elde edilen bulguların insanların yeni metaforları gelenekselleştirebildiklerini, işlem modlarını hızla değiştirebildiklerini ve kalıplaşmış metaforları doğru koşullar altında yeniden canlandırabildiklerini gösterdiği belirtilmiştir.

Lai ve diğ. (2009) yukarıdaki çalışmaya benzer şekilde kalıplaşmış ve yeni kavramsal metaforik tümcelerin işlenmesi sürecinde oluşan OİP'lerini incelemişler ve metaforların işlenmesinde hangi eşleştirme modellerinin

kullanıldığını, sürecin farklı tümce türleri arasında ne tür farklılıklar oluşturduğunu görmeyi amaçlamışlardır.

İngilizce anadili konuşurlarıyla gerçekleştirilen deney için hazırlanan tümcelerde kalıplaşmış metaforların daha bilinir ve tahmin edilebilir, yeni metaforların daha az bilinir ama yine de tahmin edilebilir, bozuk anlamlı olanların ise bilinmeyen ve tahmin edilebilirliği daha az olan olmasına dikkat edilmiştir. Bütün tümcelerde aynı sözcük kullanılmıştır, örneğin;

Düz anlamlı tümce: “The path turned in a new **direction**/ *Patika yeni bir yöne kıvrıldı*. Kaynak: YOL, Hedef: YOL

Kalıplaşmış metafor: Her life has a new **direction** / *Hayatının yeni bir yönü var*. Kaynak: YOL, Hedef: HAYAT

Yeni metafor: Their style has a new **direction** / *Stilleri yeni bir yön kazanmış*. Kaynak: YOL, Hedef: MODA

Bozuk tümce: The lawn has a new **direction** / *Çimlerin yeni yönü var*. Kaynak: YOL, Hedef: BAHÇE

OİP sonuçlarında, N400 bileşeninin genliklerinin 320–440 ms zaman penceresinde, bozuk anlamlı tümceler, yeni metaforlar ve düz anlamlı tümcelere kıyasla kalıplaşmış metaforlarda daha negatif olduğunun görüldüğü belirtilmiştir. 440-560 ms zaman penceresinde ise yeni metaforlar bozuk anlamlı tümcelere aynı kalırken kalıplaşmış metaforlarla ilişkili OİP'lerin düz anlamlı tümceler ile aynı seviyeye yaklaştığı görülmüştür. Sonuç olarak her ne kadar kalıplaşmış metaforlar ile düz anlamlı tümceler bilinirlik ve yorumlanabilirlik için yapılan davranış testinde benzer sonuçlar verseler de OİP sonuçlarının kalıplaşmış metaforların düz anlamlılara kıyasla ek bir işlem çabası gerektirdiğini gösterdiği ifade edilmiştir. Bilinir olmayan ve daha az tahmin edilebilir olan yeni metaforların ise bozuk anlamlı tümcelere benzer şekilde daha uzun işlem çabası gerektirdiği belirtilmiştir.

Çalışmanın sonuçları, katılımcıların davranış testinde bozuk anlamlı olanlardan daha fazla tahmin edilebilir ve bilinir olarak değerlendirdikleri yeni

metaforların OİP kayıtlarında ilk ve sonraki pencerelerde bozuk anlamlılarla aynı N400 genlikleri göstermeleri sebebiyle, kavramsal eşleştirme modelini desteklemiştir. Yine kalıplaşmış metaforların her zaman düz anlamlı olanlardan daha fazla işlem çabası gerektirmesi de yapısal eşleştirme modelini desteklemiştir. Çalışma, kalıplaşmış metaforlar ile yeni metaforlar arasındaki işlem farkını ortaya koyduğu gibi düz anlamlı ifadeler ile metaforlar arasındaki işlem farkını da ortaya koymuştur.

Alanyazında metaforların işlenmesi sürecine etki edebileceği düşünülen değişkenler arasında metaforik yapıların birincil ve karmaşık olmaları da görülmüştür. Lachaud ve Zhong (2013) metaforların işlenmesi ile ilgili yaptıkları çalışmalarında bilişsel dilbilimcilerin birincil ve karmaşık kavramsal metaforların makul ancak belirsiz bir psikolojik gerçeklik ile yapılandırılmış kuramsal yapılar olduğunu iddia etmelerinden yola çıkarak metaforları anlama esnasında iki tür (birincil ve karmaşık) metafor arasında EEG tutarlılıklarında fark olup olmayacağını görmek istemişlerdir.

Bu çalışmada karmaşık metaforların birincil metaforlardan daha fazla işlem kaynağı kullanması gerektiği; çünkü birincil kavramsal metaforlardan daha fazla şeyle başa çıkmaları ve daha fazla işlem adımı gerçekleştirmeleri gerektiği hipotezinden yola çıkılmıştır.

Deney elli Norveçli anadili konuşuru ile yapılmıştır. Deney tümceleri dört şekilde oluşturulmuş ve tümcelerin düz anlamlı ve metaforik türlerinde aynı sözcük kullanılmıştır: basit düz anlamlı (ör: This wood is very **hard** / *bu odun çok ağır*), basit metaforik: (ör: This light is very **hard** / *ışık çok ağır*), karmaşık düz anlamlı (ör: His goldfish is **dead** / onun balığı öldü), karmaşık metaforik (ör: His phone is **dead** / onun telefonu öldü).

Deney sırasında ekrana tümcenin ilk kısmı gelmiştir. Örneğin “Bu odun çok ... “ sonra ise tamamlayıcı sözcük gelmiştir, örneğin “ ağır”. Katılımcılar iki gruba ayrılmaktadır. Birinci gruptan okudukları tümce ve tamamlayıcı sözcük uyumlu ise EVET için kullanılacak bir tuşa basmaları istenmiştir. Uyumlu değilse hiçbir şey yapmazlar. Diğer grup ise tamamlayıcı sözcük uyumlu değilse HAYIR için

kullanılacak bir tuşa basarlar, uyumlu ise hiç bir tuşa basmazlar. Testin sonuçları iki metafor kategorisinin psikolojik gerçekliğini doğrulamıştır

Çalışmanın hipotezine göre, karmaşık kavramsal metaforlar, işlemsel duyuşal-motor gösterimleri yerine sözel soyut kavramlara dayanıyorsa, birincil ve karmaşık koşullardaki tutarlı etkinlik varyasyonları, semantik uyum işleminin en başından çok daha farklı olacaktır. Yapılan deney sonucunda elde edilen bulguların hipotezle uyumlu bir model gösterdiği belirtilmiştir. Buna ek olarak, uyumlu beyin aktivitesinin birincil ve karmaşık koşullar arasında tamamen farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Araştırmacılara göre birincil ve karmaşık durumlar arasındaki tutarlı beyin aktivitesi farklılıklarının önemi ve dinamikleri göz önüne alındığında bilişsel dilbilimciler tarafından kavramsallaştırılan iki metafor kategorisinin de bilişsel gerçekliğe sahip olması ihtimal dâhilinde gözükmektedir.

Sonuç olarak çalışma, beyinde birincil kavramsal metaforlar ve karmaşık kavramsal metaforların farklı biçimde işlemlendiğini öne sürmektedir. Ayrıca sonuçlarda birincil kavramsal metaforları anlamının, beyinde nöron düzeneklerinin daha fazla bağlanmasını gerektirdiği görülürken, karmaşık kavramsal metaforları anlamının nöron düzenekleri arasında artan bilgi alışverişine dayandığı görülmektedir.

Farklı özelliklere sahip metaforların işlemlenmede farklılık gösterip göstermeyeceklerini araştıran bu çalışmalara genel olarak bakıldığında kolaylık-zorluk, bilinirlik-bilinmezlik ve birincil olmak-karmaşık olmak gibi özelliklerin işlemlenme sürecine etki ettiği, beyinde aktivite edilen bölgelerin farklılaşmasına sebep olduğu ve davranış açısından da farklı sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu da işlemlenme sürecinde süreci farklılaştıran bu özelliklerin özellikle metafor öğretimi ve öğrenimi süreçlerinde göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

2.4.4. Gruplar arasında imgesel dilin işlemlenme süreci farklılıkları

Metaforların işlemlenmesi ile ilgili çalışmalara bakıldığında farklı metafor tiplerinin yarattığı etkinin sorgulanmasının yanı sıra metaforların işlemlenme sürecine farklı katılımcı grupların etki edip etmeyeceğini görmek isteyen

çalışmaların da yapıldığı görülmüştür (Chounord ve diğ., 2016; Bonnoud ve diğ., 2002).

Chouinard ve Cummine (2016) otizmlı bireylerde metaforik ifadelerin işlemlenmesini incelemişlerdir. Otizmlı bireylerin genellikle imgesel dili anlamada zorluk çektiği düşünölmekte ancak yeni çalışmalar bu zorlukların kavramadaki yetersizliklerin aksine işleme farklılıklarını yansıtabileceğini göstermektedir. Bu nedenle Chouinard ve Cummine bu çalışmalarıyla otizmlı bireylerde metaforik ve metaforik olmayan tümcelerin işlemlenmesinin otizmlı olmayan bireylerle farklılaşp farklılaşmayacağını görmeyi amaçlamışlardır.

Katılımcılar anadili olarak İngilizce konuşan otizmlı bireyler ve kontrol grubu olmak üzere iki grup olarak oluşturulmuştur. Katılımcılara sözlü olarak sunulan deney tümceleri dört kategoriden oluşmaktadır: düz anlamlı doğru ifadeler (ör: Bazı ağaçlar meşedir), düz anlamlı yanlış ifadeler (ör: bazı ağaçlar hemşiredirler), kolayca yorumlanabilen yeni metaforlar ve kalıplaşmış metaforlar (ör: bazı kediler prenestirler) ve bozuk metaforlar (ör: Bazı kediler kurdeledirler). Hepsi de “Bazı X’ler Y’dirler” formundadır. Katılımcılara tümceler kulaklıktan verilmiş ve ekranda doğru yanlış işareti belirlediğinde gerekli tuşlara basarak doğru-yanlış değerlendirmesi yapmaları istenmiştir.

Çalışmanın sonucunda otizmlı kişilerin hem düz anlamları hem de metaforların imgesel anlamlarını kontrol grubuna benzer şekilde ürettiği, ancak kastedilmeyen/bozuk anlamlarda kontrol grubundan daha fazla zorlandıkları ifade edilmiştir. Dolayısıyla otizmlı kişilerin imgesel anlamlar üretmede zorlanmadıkları sonucuna ulaşıldığı belirtilmiştir.

Bonnaud ve diğ. (2002) ise gençlerde ve yetişkinlerde metaforik olan ve olmayan ifadelerin işlemlenmesinde bir farklılığın olup olmadığını davranış testi ve OİP ile incelemişlerdir.

Çalışma materyali deney tümceleri ve kontrol tümceleri şeklinde iki kategoride hazırlanmıştır. Deney tümceleri de kendi içinde iki gruba ayrılmıştır; birinci grupta birbiriyle olan anlamsal bağları metaforik olan sözcük çiftleri

bulunmaktadır (ör: demir irade). Bunlar bilinen metaforik ifadelerdir. İkinci grupta ise anlamsal ilişkisi metaforik olmayan ve benzerlik ya da yakınlık üzerinden anlam ilişkisi kurmuş sözcük çiftleri olur (ör: demir cesaret). Kontrol grubundaki çiftler ise öncül sözcükten fonolojik olarak farklı olanlar (ör: demir çiçek), öncül sözcük ile kafiye uyumu olanlar (ör: *volupté volonté*¹) şeklinde iki gruba ayrılmıştır.

Çalışma anadilleri Fransızca olan katılımcılarla yapılmıştır. Katılımcıların görevi sunulan hedef sözcüğün kendisinden önce gelen öncül sözcükle anlamsal olarak bağlantılı olup olmadığına karar vermektir.

Hem yetişkin hem de genç katılımcılarda hedef sözcüklerin öncül sözcük ile olan anlamsal bağlantısı metaforik olduğunda, bu bağın metaforik olmadığı duruma nazaran daha büyük N400 genliğinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Metaforik bağlantılı olanlar ile anlamsal bağı olmayan diğer iki tür arasında ise önemli farklılıklar görülmemiştir. Okuma hızının her iki grupta da metaforik anlamsal bağlantıya sahip olanlarda metaforik olmayan anlamsal bağlantıya sahip olanlardan daha fazla zaman aldığı ifade edilmiştir. Bu sonuçların, metaforik anlamsal bağların anlaşılmasının sözcüksel kontrollü bir süreç gerektirdiğini ve metaforların anlamsal bellekte özel bir statüye sahip olduğunu gösterdiği belirtilmiştir.

Genel olarak bu çalışmalardan, gruplar arasında otizmlili olmak gibi zihinsel bir farklılık olduğunda, bazı koşullarda, farklılık oluşabildiği; ancak yetişkinlik ve gençlik gibi değişkenlerin işleme sürecine çok büyük etki etmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

2.4.5. İmgesel anlama erişim

Lakoff ve Johnson'ın (1980) kavramsal metafor kuramından önce imgesel dilin düz anlamdan sonra geldiğine ve düz anlamlı dilden türediğine inanılmaktaydı. Yani bir ifadenin ilk önce düz anlamlı olarak işlendiği, ancak düz anlamın olumsuzlamasından sonra imgesel anlama erişildiği görüşü hâkimdi (Hanoğlu, 2015-2016). Johnson ve Lakoff'tan sonra çalışmalarda metaforun zihinsel sürecine

---

¹Fransızca bir sözcük olan *volupté* (duygusallık) sözcüğünününe Fransızca bir sözcük olan *volonté* (demir) sözcüğü ile ses uyumu vardır.

yoğunlaşmış ve imgesel anlama erişimin ne yolla olduğu sorgulanan bir konu olmuştur.

Yang ve diğ. (2013) metaforik anlamların işlemlenmesinde eşleştirmenin etkisini görmek amacıyla yaptıkları çalışmanın bulguları aracılığıyla metaforik anlama erişimin dolaylı yani düz anlamlı anlamın olumsuzlanmasından sonra olmadığı sonucuna ulaşmışlardı. İmgesel anlama erişimin doğrudan mı yoksa düz anlamın işlenip başarısız olmasından sonra mı erişildiği diğer bazı çalışmalarda da incelenmiştir.

Tartter ve diğ. (2002) bu sorunun cevabını OİP çalışması aracılığıyla görmeyi amaçlamışlardır.

Deney, anadili olarak İngilizce konuşan Amerikalı katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada düz anlamlı, bozuk ve metaforik sonla biten tümceler kullanılmıştır. Metaforik tümceler şunlara dikkat edilerek hazırlanmıştır: 1) Her bir tümcenin ek bilgiye ihtiyaç duymadan kendi bağlamı içinde anlaşılabilir olması. 2) İmgeselliğin sadece bir sözcük ile sağlanması. 3) İmgeselliği sağlayan sözcüğün tümcenin sonunda yer alması.

Önce metaforik tümceler hazırlanmıştır. Sonra tümcenin sonundaki sözcük değiştirilerek bozuk ve düz anlamlı versiyonlar hazırlanmıştır. Mesela “His face was contorted by an angry cloud / Yüzü kızgın bir bulut gibi buruştu” tümcesi metaforik tümce olarak sunulmuştur. Düz anlamlı tümce için metaforun sonunda yer alan cloud/bulut metaforu düz anlamlı bir ifade olan “frown / kaş çatma” sözcüğü ile değiştirilmiştir. Bozuk tümce içinse bu tümcedeki bulut sözcüğü “map / harita” sözcüğü ile değiştirilerek bozuklaştırılmıştır.

OİP sonuçları, imgesel dilin ilk önce bozuk olarak algılanıp algılanmadığı sorusunun basit bir evet-hayır ile cevaplanamayacağını göstermiştir. Sonuçlarda, erken pencerede bozuk ve metaforik OİP'ler arasında önemli bir fark görülmediği belirtilmiştir. Ayrıca N400 genliğinin sadece bozuk sonlarda önemli bir farklılık gösterdiği ve bozuk tümceler için N400 genliğinin daha büyük olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, OİP sonuçları aynı zamanda, üç tümce türü arasındaki

ilk devirde, N200 genliğini kapsayan bir erken pencerede değişen ve ardından paralel yörüngeleri takip eden düz anlamlı ve imgesel tümcelerde önemli bir farklılık göstermiştir. Bu bulgular neticesinde metaforların, zihinde ilk yapıyı oluşturma sürecinde, düz anlamlı olanlardan farklı bir şekilde işlemlendiği ve gerçekten yorumlanabildikleri zaman N400 bölgesinde bozuklardan farklı işlemlendiği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada aynı sözcükler kullanıldığı halde bu sözcüklerin farklı tümce türleri içinde farklı işlemlenmesi, anlamsal analizlerin Chomsky'nin sözcük dağarcığı ile sözdizimsel yapılar arasındaki bağın, sözcük yerleştirme kurallarının sözcük dağarcığından uygun sözcükleri seçip bunları derin yapıdaki sözcük ulamlarına yerleştirmesi ile sağlandığı şeklinde tanımlanan (Özsoy, 1997) Genişletilmiş Ölçünlü Kuramına uygun bir şekilde, yapı tayinin bir parçası olarak ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

İmgesel anlama nasıl erişildiği Grauwe ve diğ. (2010) tarafından da araştırma konusu edilmiş ve beyindeki metaforik ve düz anlamlı tümcelerin işlemlenme sürecini inceledikleri çalışmalarında bu sorunun cevabına ulaşmaya çalışmışlardır. Deney için olayla ilgili potansiyelleri (OİP) kullanmışlardır. Deneyde, katılımcılar, bilinen-biçimsel metaforları ("A, B'dir") ve aynı biçimdeki düz anlamlı ve bozuk anlamlı tümceleri okuyup olabirliklerini yargımlarken OİP ile tümce-sonu (Deney 1) ve tümce ortası (Deney 2) kritik sözcükleri ölçülmüştür.

Düz anlamlı tümceler hazırlanırken kritik sözcük ikinci kısmın tamamen düz anlamlı olarak algılanabileceği şekilde seçilmiştir.

Düz anlamlı tümce (Deney1): Cholera is a plague /*Kolera bir vebadır.*

Düz anlamlı tümce (Deney2): Cholera is a plague that affects many people/*Kolera birçok insanı etkileyen bir vebadır.*

Metaforik tümcelerde yukarıdaki tümcelerin kritik sözcükleri tümcenin metaforik olarak algılanmasını sağlayacak şekilde değiştirilmiştir.

Metaforik tümce (Deney1): Unemployment is a plague / *İşsizlik bir vebadır.*

Metaforik tümce (Deney 2): Unemployment is a plague that affects many people / *İşsizlik birçok insanı etkileyen bir vebadır.*

Bozuk tümcelerde ise kritik sözcük tümceyi semantik olarak bozuk hale getiren başka bir sözcük ile değiştirilmiştir.

Bozuk tümce (Deney 1): Metal is a plague that affects many people / *Metal bir vebadır.*

Bozuk tümce (Deney 2): Metal is a plague that affects many people/ *Metal, insanları etkileyen bir vebadır.*

Deneyle Amerikalı anadili konuşurlarına uygulanmıştır.

Sonuçlarda, bozuk tümcelerde, her iki deneyin kritik sözcüklerinin sağlam bir N400 etkisi uyandırdığının görüldüğü belirtilmiştir. Bozukların N400 genliğinde, düz anlamlılardan daha geniş bir negatiflik oluşturmasının kendilerinden önce gelen bağlamları ile semantik ilişki kurmalarının daha zor olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca metaforiklerde yer alan kritik sözcüklerin düz anlamlılarla karşılaştırıldığında kritik sözcüklerin başlangıcından sonra 400 ms'den daha fazla zamanda, sadece erken, sınırlandırılmış bir N400 etkisi uyandırdığı belirtilmiştir. İlk pencerede negatiflik görülüp sonraki pencerede görülmemesinin kritik sözcüğün düz anlamı dolayısıyla metaforik bağlamla semantik uyum kurulamamasından kaynaklanmış olabileceği ancak bunun geçici bir etki olduğu açıklanmıştır; çünkü sonraki pencerede metaforik anlama hızla ulaşıldığı ve N400 genliğinin azaldığı görülmüştür. Ayrıca metaforik tümcelerdeki kritik sözcüklerin düz anlamlı olanlara göre çok daha büyük bir LPC (Geç Pozitif Bileşen) uyandırdığı görülmüştür.

Araştırmacılar sonuçlardan elde edilen, bilinir-nominal metaforlarda kritik sözcüklerin 400 ms'ye kadar erken bir negatiflik uyandırıp sonra bağlama uygun metaforik anlama 100 ms'den daha az zamanda hızla ulaştığı bilgisinin, metaforik bağlamın, kritik sözcüğün metaforik anlamını -ilk olarak düz anlamın reddedilmesi gibi bir durum olmadan- doğrudan etkinleştirdiği görüşünü desteklediğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak Yang ve diğ. (2013), Grauwe ve diğ. (2010) ve Tartter (2002) tarafından yapılan her üç çalışma da imgesel anlama erişimin düz anlamın olumsuzlanmasından sonra gerçekleşmediğini desteklemektedir.

2.4.6. Sonuç

Metaforların işlenmesi alanında yapılan çalışmalarda metaforların hangi özelliklerinin araştırma konusu yapıldığı ve ne tür bulgular elde edildiği hakkında genel bir bilgi sahibi olmak alana farklı katkılar sağlamaya yarayacaktır. Yapılan bazı çalışmalarda araştırmacılar imgesel dilin beynin hangi bölgesinde, hangi etkiyi uyandırdığını tespit ederek metaforların nasıl algılandığını bulmaya çalışmışlardır. Metaforların ve düz anlamlı tümcelerin beynin hangi bölgelerini aktive ettiğini bularak özellikle metaforları ikinci dil olarak öğrenen öğrencilere ve bunları öğreten öğretmenlere büyük fayda sağlamışlardır; zira metaforların nasıl algılandığını bilmek, ona uygun bir eğitim modeli geliştirmeyi kolaylaştıracaktır. Öte yandan kalıplaşmış metaforlar ile yeni metaforların nasıl algılandığı üzerine de azımsanamayacak ölçüde çalışmalar yapıldığı görülür. Bu da zihinde yer alan kavramsal metaforların dilsel metaforları üretmeye devam edip etmediklerini ve bireylerin bu yeni dilsel metaforları mevcut kavramsal metaforlar aracılığıyla anlayıp anlamadıklarını görmeyi sağlamıştır. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında ikinci dilde metafor işlenmesinin araştırmacılar tarafından oldukça az sayıda araştırma konusu yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle yaptığımız mevcut çalışmada kalıplaşmış ve yeni metaforların ikinci dilde işlenmesi araştırma konusu yapılmış ve yukarıdaki çalışmalarla birlikte alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Tablo 3: Metaforların işlenmesi üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar.

Araştırmacılar	Sorular	Sonuçlar
Lai ve Curran (2013)	Metaforların işlenmesinde farklı türdeki eşleştirmelerin etkisi var mıdır?	Kalıplaşmış metaforlar ve düz anlamlılar arasındaki N400 genliği farkını ilgili tümce öncülleri benzetim öncüllerinden daha fazla azaltmıştır. Eşleştirmenin farklı etkileri görülmüştür.
Yang ve diğ. (2013)	Metaforların işlenmesinde farklı türdeki eşleştirmelerin etkisi var mıdır?	P600: Uyumsuz öncüllü metaforlar ve düz anlamlılar < uyumlu öncüllü metafor ve düz anlamlılar Uyumsuz öncüllü metafor < uyumsuz öncüllü

		düz anlamlı. Eşleştirmenin farklı etkileri görülmüştür.
Stringaris ve diğ.(2006)	Metaforların işlemlenmesinde farklı türdeki eşleştirmelerin etkisi var mıdır?	Davranış testi: düz anlamlı ve metaforlar bir sözcüğü alakalı olarak değerlendirirken farklılaşıyor, alakasız olarak değerlendirirken farklılaşmıyor. İMRG: Metaforlar alakasız olarak değerlendirilirken ve sözcükler ile aralarında ilişki bulunduğu sağ yarım küre aktivasyonu. Eşleştirmenin farklı etkileri görülmüştür.
Bambini ve diğ.(2011)	Metaforların işlemlenmesinde beynin hangi bölgeleri aktivite edilmiştir?	Metaforlar düz anlamlılara kıyasla sol ve sağ yarım kürede daha fazla bölgeyi aktivite etmiştir.
Schmidt ve diğ.(2009)	Metaforların işlemlenmesinde beynin hangi bölgeleri aktivite edilmiştir?	Sağ yarım küre aktivasyonu daha fazla olsa da sol yarım kürede de aktivasyon gözlenmiştir.
Forgacs ve diğ.(2014)	Metaforların işlemlenmesinde beynin hangi bölgeleri aktivite edilmiştir?	Hem yeni metafor hem de yeni düz anlamlılarda sağ yarım küre bir avantaj sağlamamıştır.
Goldstein ve diğ.(2012)	Farklı tür ve özelliklere sahip metaforların işleme sürecine etkileri nelerdir?	N400: Açıklanmayan yeni metafor< Açıklanan yeni metafor Açıklanmayan kalıplaşmış metafor< Açıklanan kalıplaşmış metafor
Lai ve diğ.(2009)	Farklı tür ve özelliklere sahip metaforların işleme sürecine etkileri nelerdir?	İlk pencerede (320-440 ms) N400 : Bozuklar/ yeni ve kalıplaşmış metaforlar<düz anlamlı Sonraki pencerede (440-560): Bozuklar/ yeni metaforlar< Kalıplaşmış metaforlar/ düz anlamlılar
Lachaud ve diğ.(2013)	Farklı tür ve özelliklere sahip metaforların işleme sürecine etkileri nelerdir?	Birincil ve karmaşık metaforlar beyinde farklı işlemlenmiştir.
Chouinord ve diğ.(2016)	Metaforların işlemlenmesi farklı özelliklere sahip gruplar arasında farklılık gösterir mi?	Metaforların işlemlenmesinde otizmli grup ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.
Bonnoud ve diğ.(2002)	Metaforların işlemlenmesi farklı özelliklere sahip gruplar arasında farklılık gösterir mi?	Metaforun işlemlenmesinde genç ve yetişkin grupları arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.
Yang ve diğ. (2013)	İngesel anlama erişim doğrudan mıdır, dolaylı mıdır?	İngesel anlama erişim dolaylı değildir.
Tartter ve diğ.(2012)	İngesel anlama erişim doğrudan mıdır, dolaylı mıdır?	İngesel anlama erişim dolaylı değildir.
Grauwe ve diğ.(2010)	İngesel anlama erişim doğrudan mıdır, dolaylı mıdır?	İngesel anlama erişim dolaylı değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmada öz-ilerlemeli okuma (self-paced reading) yöntemi kullanılmıştır. Öz ilerlemeli okuma, gözün, zihnin bir penceresi olduğu varsayımından yola çıkılarak oluşturulmuş bir yöntemdir. Just ve Carpenter (1980) bir sözcüğü okumak için harcanan zaman miktarının o sözcüğün işlemlenmesi için gereken zaman miktarını yansıttığı varsayımında bulunmuşlardır. Her ne kadar sonraki çalışmalar okuma hızı ile işlem süreci arasında daha karmaşık bir ilişki olduğunu ortaya koymuş olsa da temel varsayım olan okuma hızının bilişsel işlem süreci ile ilişkili olduğu varsayımı hâlâ geçerliliğini korumaktadır (Jegerski, 2014). Bu nedenle bu çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin dilsel metaforları işleme süreçlerini incelemek için öz-ilerlemeli okuma yöntemi kullanılmıştır.

Bu yöntemde araştırma tümceleri ya sözcük-sözcük ya da sözcük grubu-sözcük grubu şeklinde bilgisayar ekranına yansır. Katılımcılardan ekrana yansıyan sözcük ya da sözcük gruplarını okumaları istenir. Ekrandaki sözcük/ sözcük gruplarının ekranda kalış sürelerinin kontrolü katılımcılardadır. Katılımcılar gerekli tuşlara basarak ilerler ve bir sonraki sözcük/sözcük grubuna geçerler. Ekranaya yansıyan soru işareti (?) cümlelerin tamamlandığını gösterir. Cümlelerin tamamlanması ile gerekli tuşlara basarak doğru/yanlış yargısında bulunurlar. Çalışmamızda, her bir ifade türünde de eylem konumunda yer alan kritik sözcüğün okuma hızının ölçülmesi amaçlandığı için öz-ilerlemeli okuma yönteminin sözcük-sözcük yansıtımlı seçeneği kullanılmıştır.

3.1. Katılımcılar

Çalışmada, anadili konuşurları (D1) ve ikinci dil konuşurları(D2) olmak üzere iki grup bulunmaktadır. D2 grubu Suriye lehçesi ile konuşan 27'si kadın, 7'si erkek olmak üzere 34 Arapça konuşurundan oluşturulmuştur. D2 katılımcıları en az lise mezunu ve yaş ortalamaları 21 olan Arapça konuşurlarından seçilmiştir. Katılımcılar Türkiye'de ikamet eden yabancı dil konuşurlarından oluştuğu ve eğitimlerini doğal ortam, özel ders, Türk okullarında okumak, Türkçe kursuna gitmek gibi farklı yollardan edindikleri için net bir düzey belirlemek mümkün olmamıştır. Bu nedenle

dil düzeylerini belirlemek için ikidillilik durumunu geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçebilmek amacıyla geliştirilen Dil Deneyimi ve Yetkinlik Anketi (DDY-A) (Marian ve diğ. 2007) uygulanmıştır (bakınız Ek.1). Anket sonuçlarına göre katılımcıların Türkçe düzey ortalamaları 10 üzerinden konuşma: 7,2 (SD=1,62889462), anlama: 8,1 (SD=1,21781195), okuma: 7,5 (SD=1,65602664), yazma: 7,5 (SD=1,6165366) şeklindedir. Bu sonuçlar da katılımcıların Türkçeyi ortaları düzeyde diğer bir deyişle, orta düzey ile ileri düzey arasında bildiklerini göstermektedir.

Katılımcıların Türkiye’de bulunma süreleri ortalama 4,4 yıl olarak, Türkçe ile okulda ya da iş yerinde muhatap olma süreleri ortalama 2,7 yıl olarak tespit edilmiştir. Anket sonuçlarına göre katılımcıların Türk kültürüne hissettikleri yakınlık derecesi ortalaması ise 10 üzerinden 6,7 olarak tespit edilmiştir.

Ayrıca deney tümcelerinde yer alan sözcükleri bilmiyor oluşlarının D2 grubunun yanıtlarını etkilemediğinden emin olabilmek için deney öncesi çeviri yöntemi ile sözcük testi uygulanmıştır. Test sonucunda katılımcıların sözcük bilgisi 100 üzerinden ortalama 86,5 olarak tespit edilmiştir. Sözcük testi için çeviri yönteminin tercih edilmesinin sebebi sadece deney tümcelerini test edebilmek, bağlamdan bağımsız olarak sözcüğün anlamını bilip bilmediklerini görebilmek ve yanıltıcı ya da sözcüğün asıl ya da mecaz anlamı hakkında ipucu verici bir tümce içinde kullanımını engellemektir. Avrupa Dil Portfolyosu gereğince A1 düzeyinde bilindiği varsayılan anne-baba vs. basit sözcükler ve Arapçadan Türkçeye geçmiş ve hiçbir harf ve anlam değişimine uğramamış sözcükler test sözcüklerine dâhil edilmemiştir.

D1 grubu ise en az lise düzeyinde eğitim almış, 28’i kadın, 13’ü erkek olmak üzere 41 Türkçe anadili konuşurundan oluşturulmuştur.

3.2. Deney Tümceleri

Bu çalışmada kullanılan tümceler halen yürümekte olan 117S420 kodlu Alzheimer ve Frontotemporal Demans'ta Görülen Metafor Dilinin İşlenmesi ve Bu İki Farklı Patoloji Durumunda (AH ve FTD) Ortaya Çıkan Bozulmaların Fizyopatolojisinin Elektroensefalografi (EEG) ve Near Infrared Spectroscopy (NIRS)

Yöntemleriyle Araştırılması başlıklı TÜBİTAK projesi kapsamında oluşturulmuştur. Proje ekibinden alınan izinler çerçevesinde bu çalışmada kullanılmıştır.

Deneyde kullanılan tümceler 4 grupta oluşturulmuştur. Bunlar 1) hiçbir metaforik anlam taşımayan *düz anlamlı ifadeler*, 2) *kalıplaşmış dilsel metaforlar*, 3) kalıplaşmış metaforlardan üretilen ancak dilde bulunmayan *yeni metaforlar*, 4) Anlam olarak tamamen bozukluk içeren *bozuk ifadeler*. Bu yapılar şu şekilde örneklendirilebilir:

a. Çocuğun uçurtması yükseldi.	Düz anlamlı
b. Çocuğun sesi yükseldi.	Kalıplaşmış dilsel metafor
c. *Çocuğun titizliği yükseldi.	Yeni metafor
d. *Çocuğun çorbası yükseldi.	Bozuk ifade

Deney setinde her bir grupta 60 tümce, toplamda da 240 tümce yer almıştır. Kalıplaşmış dilsel metaforlar bütün metafor türlerini eşit düzeyde temsil edilebilmesi için *ontolojik metaforlar*, *yapısal metaforlar* ve *yönelim metaforları* yirmişişer tümce ile temsil edilmiştir.

Ayrıca deneyde yer alan her bir kalıplaşmış dilsel metaforun Arapçada karşılığının olup olmadığı 2 ayrı uzmanın görüşleri de alınarak bizzat araştırmacı tarafından tespit edilmiş ve bazı kaynaklara (Dehman, 2015; Al-Amiri, 2016) başvurularak kavramsal metaforları da belirlenmiştir. Deney setinde yer alan 60 adet kavramsal metafordan sadece 3 tanesinin Arapçada karşılığı olmadığı tespit edilmiştir.

Deney setinde yer alacak tümcelerin belirlenmesinin ardından, bu tümcelere alan yazındaki diğer çalışmalar göz önüne alınarak; *anlamlılık* (Tartter, 2002; Schneider, 2014), *aşinalık* (Arzouan ve diğ., 2007; Lai ve Curran, 2009), *metaforiklik* (Cornejo ve diğ., 2009), *tümce tamamlama* (Tyuzin, 2013; Weilve, 2014), *sıklık* (Arzouan ve diğ., 2007; Cornejo ve diğ., 2009; Proverbio, 2009; Gold,

2010) ve *eşdizimliliği* ölçen testler uygulandığı, bu testler çerçevesinde dört kategoride yer alan tümcelerin bu kategorileri yeterli düzeyde temsil ettiği belirtilmektedir (Hanoğlu ve diğ., 2018).

3.3. Prosedür

Katılımcılara deneyler başlamadan önce Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu okunarak çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve çalışmaya katılmayı kabul edenlere ilgili form imzalatılmıştır.²

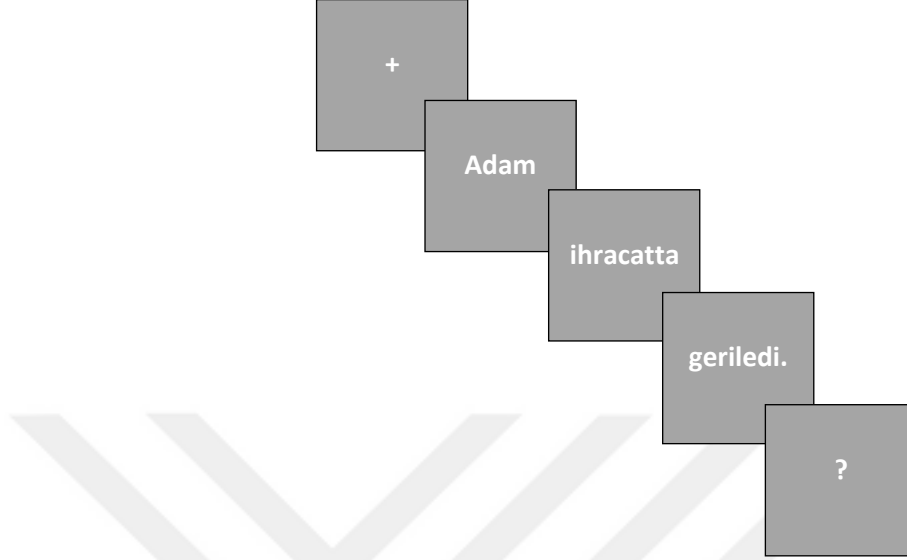
Katılımcılar sestem yalıtılmış, loş ışıkla aydınlatılmış bir odada deneye alınmıştır. Katılımcılar bilgisayar ekranının karşısına 110 cm mesafe ile oturtulmuş ve sağ ve sol el tercihlerine göre ellerini yanıt butonuna yerleştirmeleri istenmiştir. Uyarı sunumu E-prime 2 yazılımı aracılığı ile yapılmıştır. Deney tümceleri ekrana görsel olarak ve sözcük-sözcük gelmiştir. Katılımcılara ekrana sözcükler biçiminde tümcelerin geleceği, her sözcüğü okuduktan sonra yanıt butonundaki boşluk tuşuna mümkün olan en hızlı biçimde basmaları talimatı verilmiştir. İlk olarak ekrana fiksasyon artışı gelmiş, boşluk tuşuna her bastıklarında da bir sözcük gelmiştir. Üçüncü sözcükten sonra tekrar boşluk tuşuna bastıklarında ekranda soru işareti belirmiştir. Soru işaretini gördüklerinde ise tekrar boşluk tuşuna basıp ardından bu üç sözcükten oluşan tümce anlamlı ise 1 anlamlı değil ise 2 tuşuna basmaları istenmiştir.

Katılımcıların deneye alışabilmeleri için öncelikle 10 tümcelik bir deneme uygulaması yapılmış. Ardından asıl deneylere geçilmiştir.

---

²Bu çalışma 24.08.2016 tarihli 431 karar numaralı İstanbul Medipol Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu kararı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1: Deney tümceleri sunum biçimi

3.5. Verilerin çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesinde SPSS 24 yazılımı kullanılmıştır. Analizler kritik sözcük olan diğer bir deyişle, koşullar arasında farklılığın oluşacağı varsayılan eyleme verilen okuma süresi hızları üzerinden yapılmıştır. Ancak yine de gruplar arasında koşullardan bağımsız bir şekilde farklılığın oluşup oluşmadığını göstermek amacıyla özne konumunda yer alan sözcükler de analiz edilmiştir.

Analizlerde katılımcıların her bir koşul için sunulan 60 tümceye verdiği yanıt sürelerinin ortalaması alınmış ve daha sonra tekrarlı ölçümler için ANOVA analizi uygulanmıştır. Serbestlik derecesinin birden fazla olması durumunda Greenhouse-Geisser (Greenhouse-Geisser, 1959) düzeltmesi uygulanmıştır.

Tekrarlı ölçümler için ANOVA'nın uygulandığı istatistikte gruplar arası faktör olarak GRUP (2 Seviye: D1 ve D2 konuşucuları) grup içi faktör olarak da METAFOR TİPİ (3 düzey: yapısal, ontolojik, yönelim) ve METAFORİKLİK (4 düzey: düz anlamlı, kalıplaşmış metaforik,yeni metaforik, bozuk anlamlı) yer almaktadır. Bu çerçevede temel olarak gruplardan bağımsız olarak D1 ve D2 grubu bir bütün olarak değerlendirildiğinde METAFOR TİPİ'nde, METAFORİKLİK'te ve METAFOR TİPİ ×METAFORİKLİK etkileşiminde anlamlı bir farklılığın olup olmadığı ortaya konulacaktır. Daha sonra söz konusu etmenlerin GRUP etkileşimine

bakılarak bu yapıların D1 ve D2 grupları arasında farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya konuşacaktır. Bu çerçevede, METAFOR TİPİ× GRUP, METAFORİKLİK× GRUP ve METAFOR TİPİ ×METAFORİKLİK× GRUP etkileşimlerine ilişkin veriler paylaşılacaktır.

Ayrıca benzer bir istatistiksel analiz katılımcıların koşullara verdikleri doğru yanıt sayıları üzerinden de gerçekleştirilmiştir. Bu analizde katılımcıların düz anlamlı ve kalıplaşmış dilsel metafor için yanıt butonunun sol tuşuna bakarak yaptıkları anlamsal açıdan düzgün değerlendirmesi, yeni metafor ve bozuk ifadeler için yanıt butonunun sağ tuşuna bakarak yaptıkları anlamsal açıdan bozuk değerlendirmesi doğru yanıt olarak kabul edilmiştir.

Buna ek olarak D2 grubunun konuşma, anlama, okuma, yazma becerilerine ilişkin Dil Deneyimi ve Yetkinliği Anketine (DDY-A) verdikleri yanıtlar ve Türkiye’de buldukları süreye ilişkin veriler ile metaforiklik koşulunu oluşturan yapılar arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunun için her bir ifade türünün (düz anlamlı, kalıplaşmış metafor, yeni metafor, bozuk ifade) ontolojik, yönelim ve yapısal verilerinin ortalamaları alınmış ve sonuçta elde edilen her bir kategoriye ait veriler ile katılımcıların konuşma, anlama, okuma, yazma becerilerine ilişkin puanları ve Türkiye’de bulunma süreleri Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1 Bulgular

4.1.1. Okuma hızlarına ilişkin bulgular

Bu çalışmada tümce içerisindeki kritik sözcüğü oluşturan diğer bir deyişle, işleme açısından koşullar arasındaki farkı yansıtması beklenen sözcük eylemdir. Ancak çalışmada yine de özne konumundaki sözcükler de gruplar arası etkileşim açısından incelenmiştir. Özne konumundaki sözcükler, koşullar arasında farklılık göstermeyen “kadın”, “adam”, “çocuk” gibi karmaşık olmayan ve bir metaforik anlam içermeyen sözcüklerden oluşmaktadır. Öznelere ilişkin yapılan analizdeki temel beklenti; gruplar arasında bir farklılığın oluşmamasıdır. Özne konumundaki sözcüklerin okunma hızında gruplar arasında bir farklılığın oluşup oluşmaması aynı zamanda gruplar arasında çalışmanın amacını oluşturan deneysel yapılardan bağımsız, genel nitelikli bir ayrışmanın oluşup oluşmadığını ortaya koyması açısından önemlidir. Çalışmada nesne konumundaki sözcükler koşullar arasında farklılık içerdiği için analiz edilmemiştir. Diğer bir deyişle, dört koşulda nesne konumunda yer alan sözcüğü “uçurtması”, “sesi”, “titizliği”, “çorbası” biçimindeki sözcükler sıklık, uzunluk, anlambilimsel içerik gibi pek çok açıdan farklılaşmaktadır ve koşullar arasında oluşacak olası bir farklılığın metaforiklikten mi yoksa söz konusu bu etmenlerden mi kaynaklandığının belirlenmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak, çalışmada eylem konumundaki sözcüklere verilen yanıt süreleri analiz edilmiş ayrıca elde edilen verilerin metaforikliğe ilişkin olup olmadığını kontrol etmek amacıyla da özne konumundaki sözcüklere verilen okuma sürelerine de ayrıca bakılmıştır.

4.1.1.1. Özne konumuna ilişkin okuma hızı bulguları

Özne konumunda yer alan sözcüklere ilişkin okuma sürelerinde, metafor tiplerinin (yönelim, ontolojik, yapısal) gruplar arasındaki etkileşiminde anlamlı farklılığın oluşmadığı, $F(1.954,142.643)=2.137, p>.05$ görülmektedir. Diğer bir deyişle, özne konumunda yer alan sözcükler metafor tiplerine göre gruplandırılıp

analiz edildiğinde D1 grubu ve D2 gruplarının özne konumundaki sözcüklerin okuma hızlarında bir farklılığın oluşmadığı görülmüştür.

Özne konumunda yer alan sözcüklerde, metaforikliğin (düz anlamlılık, kalıplaşmış metaforiklik, yeni metaforiklik, bozuk anlamlılık) gruplar arasındaki etkileşimine bakıldığında da anlamlı farklılığın oluşmadığı, $F(2.466,180.012)=0.085, p>.05$, görülmektedir. Diğer bir deyişle, özne konumunda yer alan sözcükler, tümcelerin metaforiklik içerme özelliklerine göre gruplandırılıp analiz edildiğinde D1 grubu ve D2 gruplarının özne konumundaki sözcüklerin okuma hızlarında bir farklılığın oluşmadığı görülmüştür.

Son olarak her iki grup arasında, Metaforiklik×Metafor tipi etkileşiminde de, $F(4.496,328.227)=1.45, p>.05$, anlamlı bir farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak özne konumunda yer alan sözcükler kritik sözcük gibi değerlendirilip analiz edildiğinde gruplar arasında bir farklılığın oluşmadığı, D1 grubu ve D2 grubunun özne konumundaki sözcükleri okuma hızlarının benzer olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu asıl analizlerin yapılacağı eylem konumunda yer alan sözcüklerde koşullar arasında anlamlı bir farklılığın çıkması durumunda bu bulgunun doğrudan koşulların içeriği ile ilintili olacağını göstermesi açısından önemlidir. Diğer bir deyişle, deney tümcelerinde metaforikliğe ilişkin bir parametreyi içermeyen bir alan (özne konumundaki sözcükler) seçilip analiz edildiğinde gruplar arasında bir farklılık oluşmamaktadır. Bu durum grupların çalışmanın sorusuna ilişkin koşullardan bağımsız bir biçimde, bir bütün olarak farklılaşmadığını göstermektedir.

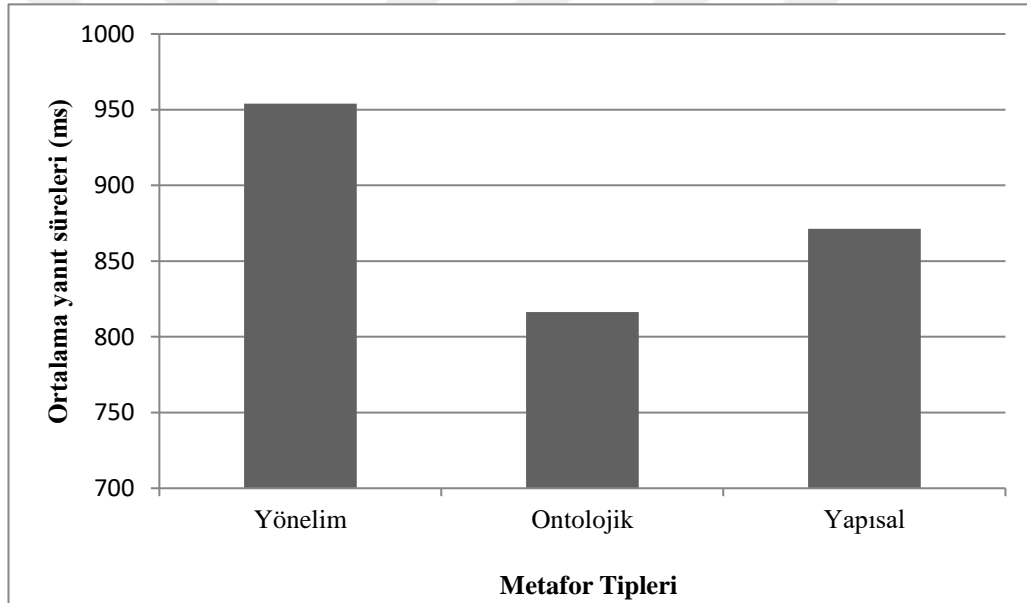
4.1.1.2. Eylem konumuna ilişkin okuma hızı bulguları

Eylem konumunda yer alan sözcüklere ilişkin okuma sürelerinde, bir bütün olarak, gruptan bağımsız bir biçimde, metafor tipleri arasında (yönelim, ontolojik, yapısal) anlamlı farklılığın oluştuğu görülmektedir, $F(1.533,111.911)=22.021, p<.001$. İkili karşılaştırmalara bakıldığında ise gerek yönelim metaforları ile ontolojik metaforlar gerek yönelim metaforları ile yapısal metaforlar gerekse

ontolojik metaforlar ile yapısal metaforlar arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($p<.001$).

Metafor tiplerinin okuma hızlarının ortalamasına bakıldığında ontolojik metaforların okuma süresinin daha kısa olduğu buna karşın en uzun süreli okumanın yönelim metaforlarına ait olduğu görülmektedir.

Şekil 2:Metafor tipleri okuma hızları

Metafor tiplerinin gruplar arasındaki etkileşime bakıldığında anlamlı farklılığın olduğu, $F(1.533,111.911)=14.353, p<.001$ görülmektedir. Diğer bir deyişle, D1 grubu ve D2 grubu açısından da metafor tiplerinin okuma hızlarında farklılık olduğu görülmektedir.

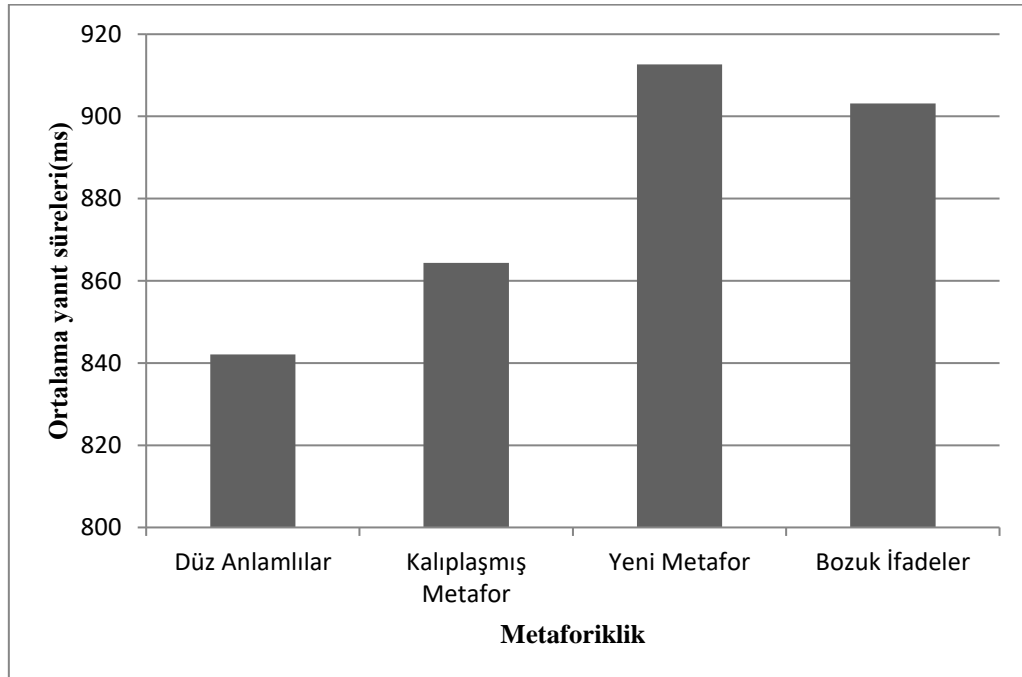
Metaforiklik (düz anlamlılık, kalıplaşmış metaforiklik, yeni metaforiklik, bozuk anlamlılık) açısından bakıldığında, gruptan bağımsız bir biçimde, koşullar arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir, $F(2.656,193.862)=12.159, p<.001$. İkili karşılaştırmalara bakıldığında ise, düz anlamlı yapılar ile yeni yapılar

($p < .001$) ve bozuk yapılar arasında ($p < .001$) anlamlı farklılık oluşurken düz anlamlı yapılar ile kalıplaşmış yapılar arasında anlamlı farklılığın oluşmadığı ($p > .05$) görülmektedir. Ayrıca kalıplaşmış yapılar ile yeni yapılar arasında ($p < .001$) ve bozuk yapılar arasında anlamlı farklılığın olduğu ($p < .01$) belirlenmiştir. Bu farklılıklara karşın düz anlamlı yapılar ile kalıplaşmış yapılar arasında ve yeni yapılar ile bozuk yapılar arasında anlamlı farklılığın oluşmadığı ($p > .05$) görülmektedir.

Metaforikliği oluşturan koşullarının ortalama okuma hızlarına bakıldığında, yeni ve bozuk yapıların okuma sürelerinin düz anlamlı ve kalıplaşmış yapılara göre daha uzun olduğu diğer bir deyişle, bu yapılarda işleme yükünün daha fazla olduğu görülmektedir. Sonuç olarak gruptan bağımsız bir biçimde değerlendirildiğinde işleme hızı açısından şu şekilde bir sonucun olduğu görülmektedir:

düz anlamlılar = kalıplaşmış metafor > yeni metafor = bozuk ifadeler

Şekil 3: İfade türleri okuma hızları

Metaforikliğin gruplar arasındaki etkileşime bakıldığında anlamlı farklılığın oluşmadığı, $F(2.656,193.862)=2.120, p>.05$ görülmektedir. Diğer bir deyişle, D1 grubu ve D2 grubu açısından farklı düzeylerde metaforiklik içeren yapıların okuma sürelerinde farklılık oluşmamıştır.

Son olarak Metaforiklik×Metafor tipi etkileşiminde, $F(4.127,301.271)=1.088, p>.05$, ve Metaforiklik×Metafor tipi×Grup etkileşiminde, $F(4.127,301.271)=0.773, p>.05$, anlamlı bir farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak,metafor tiplerine (yönelim, ontolojik, yapısal) bir bütün olarak bakıldığında anlamlı farklılığın oluştuğu, bu farklılığın gruplar arasına da yansıdığı görülmektedir. Metaforiklik açısından ise, gruplardan bağımsız olarak anlamlı farklılığın oluştuğu bu farklılığın düz anlamlılar = kalıplaşmış metafor > yeni metafor = bozuk ifadeler biçiminde olduğu; ancak bu farklılığın gruplar arasına yansımadağı görülmektedir. Metaforiklik×Metafor tipi etkileşiminde ise gerek gruplardan bağımsız biçimde gerekse gruplar arasında anlamlı bir farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

4.1.2. Doğru yanıt sayılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların koşullara verdikleri doğru yanıtlar bir bütün olarak, gruptan bağımsız bir biçimde değerlendirildiğinde, metafor tipleri arasında (yönelim, ontolojik, yapısal) anlamlı farklılığın oluştuğu görülmektedir, $F(1.954,142.628)=15.357, p<.001$. İkili karşılaştırmalara bakıldığında ise ontolojik metaforlar ile yapısal metaforlar arasında anlamlı bir farklılık görülmezken gerek yönelim metaforları ile ontolojik metaforlar ($p<.001$) gerekse de yönelim metaforları ile yapısal metaforlar ($p<.01$) arasında anlamlı farklılığın oluştuğu görülmektedir.

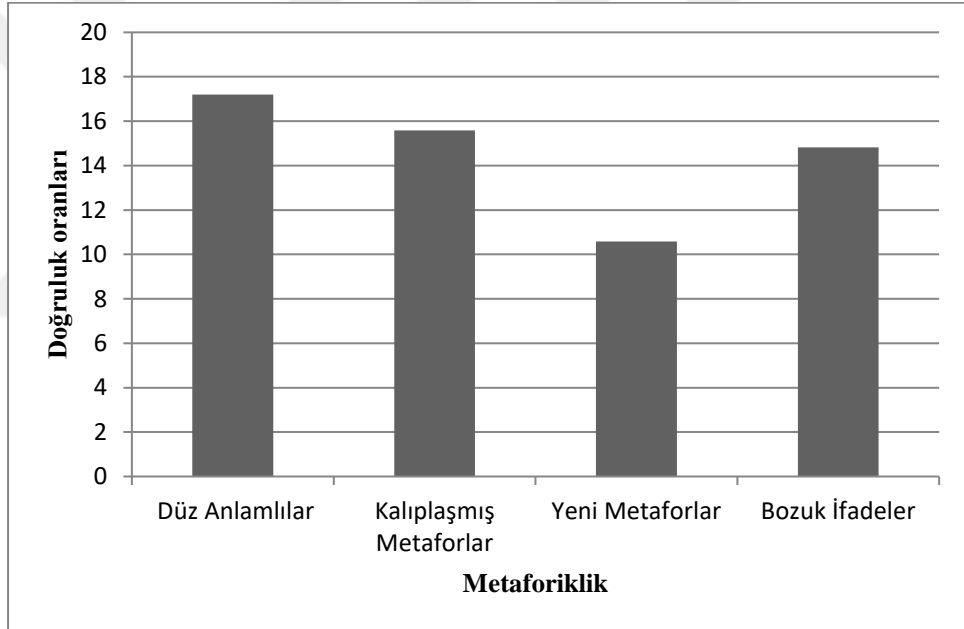
Metafor tiplerinin gruplar arasındaki etkileşimine bakıldığında ise anlamlı farklılığın oluşmadığı $F(1.954,142.628)=0.402, p>.05$ görülmektedir. Diğer bir deyişle, D1 grubu ve D2 grubu açısından metafor tiplerine benzer oranda doğru yanıt vermiştir.

Metaforiklik (düz anlamlılık, kalıplaşmış metaforiklik, yeni metaforiklik, bozuk anlamlılık) açısından gruptan bağımsız bir biçimde bakıldığında koşullar

arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir, $F(1.456,106.281)=54.691$, $p<.001$. İkili karşılaştırmalara bakıldığında ise, kalıplaşmış metaforlar ile bozuk yapılar arasında anlamlı bir farklılığın oluşmadığı buna karşın diğer bütün ikili karşılaştırmalarda anlamlı farklılığın olduğu ($p<.001$) görülmektedir.

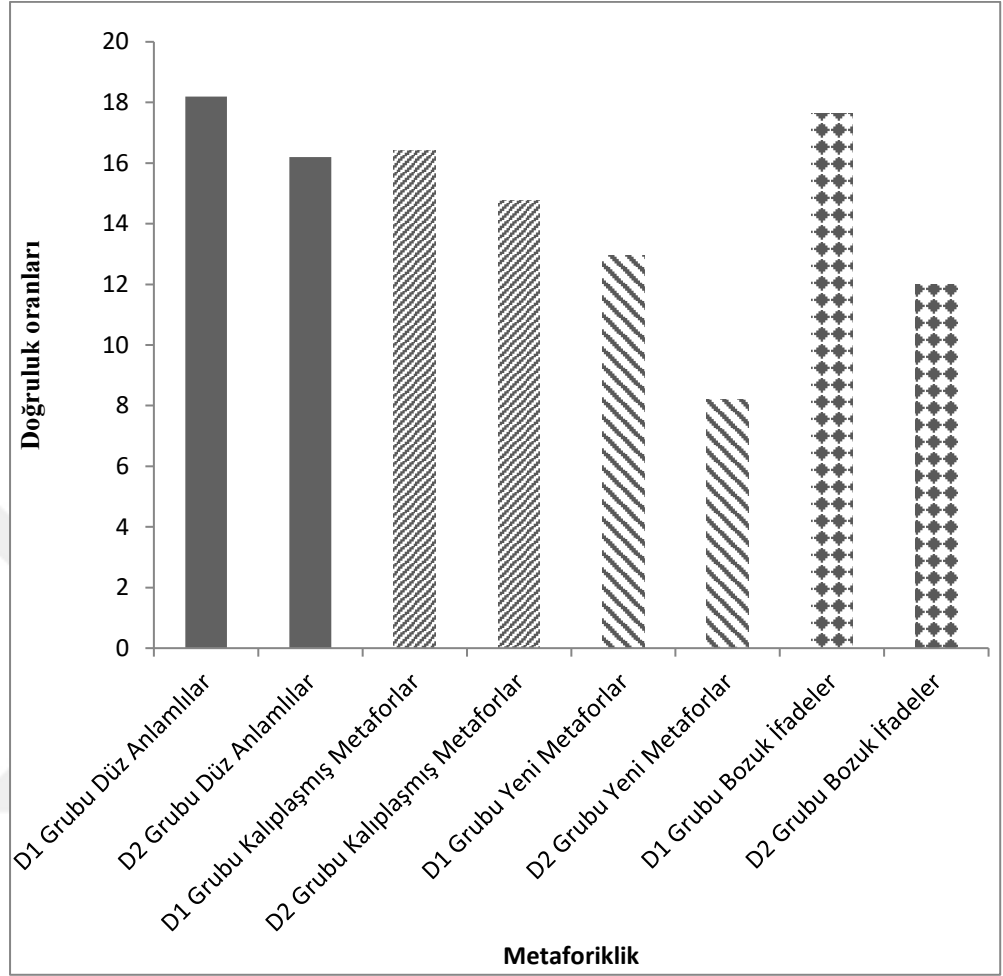
Metaforikliği oluşturan koşullara verilen ortalama doğru yanıtlara bakıldığında en düşük doğruluğun yeni metaforlara verildiği, en yüksek doğruluğun ise düz anlamlı ifadelerle verildiği görülmektedir.

Şekil 4: İfade türleri doğruluk oranları

Metaforikliğin gruplar arasındaki etkileşime bakıldığında anlamlı farklılığın olduğu, $F(1,456,106.281)=6.673$, $p<.01$ görülmektedir. Diğer bir deyişle, D1 grubu ve D2 grubu açısından da farklı düzeylerde metaforiklik içeren yapılara verilen doğruluk oranlarında farklılık olduğu görülmektedir. İkili karşılaştırmalarda bütün tümce tiplerinde D1 grubunun, D2 grubuna göre daha doğru yanıtlar verdiği görülmektedir.

Şekil 5: ifade türleri doğruluk oranları gruplar arası dağılımı

Sonuç olarak doğru yanıt ortalamalarına bakıldığında, metaforiklik açısından tümce biçimleri arasında farklılığın oluştuğu, buna göre en az doğru yanıt yeni metaforlara verilirken en çok doğru belirlemenin düz anlamlı ifadelerde olduğu görülmektedir. Aynı biçimde metaforik ifadelerin değerlendirilmesindeki doğruluk gruplar arasında da farklılığa yol açmıştır. Buna göre, D1 grubunun, D2 grubuna göre bütün metafor tiplerinin metaforikliğini daha doğru biçimde belirlediği görülmektedir.

4.1.3. Dil düzeyleri ile metaforiklik arasındaki ilişkiye yönelik bulgular

D2 grubunun konuşma, anlama, okuma, yazma becerilerine ilişkin Dil Deneyimi ve Yetkinliği Anketine (DDY-A) verdikleri yanıtlar, Türkiye’de buldukları süreye ilişkin veriler ile metaforiklik koşulunu oluşturan yapılar arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yönelim-düz anlamlı ifade, ontolojik-düz anlamlı

ifade ve yapısal-düz anlamlı ifade verilerinin ortalaması alınarak düz anlamlı ifadelerler kategorisi elde edilmiştir. Benzer şekilde yönelim-kalıplaşmış metafor, ontolojik-kalıplaşmış metafor, yapısal-kalıplaşmış metafor verilerinin ortalaması alınarak kalıplaşmış metafor kategorisi şeklinde bir veri elde edilmiştir. Bu işlem yeni metaforlar ve bozuk ifadeler kategorisi için de gerçekleştirilerek yeni metaforlar kategorisi ve bozuk ifadeler kategorisi oluşturulmuştur. Elde edilen bu kategoriler ile katılımcıların konuşma, anlama, okuma, yazma becerilerine ilişkin puanları ve Türkiye’de bulunma süreleri Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir (Tablo 4).

Buna göre, beceri alanlarına ilişkin olarak, katılımcıların konuşma becerileri, anlama, okuma ve yazma becerileri ile olumlu ve anlamlı bir ilişki göstermiştir. Bununla birlikte, anlama becerileri ile okuma ve yazma becerileri arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Son olarak katılımcıların okuma becerileri ile yazma becerileri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur (Tablo 4).

Çalışmanın temel araştırma konusu olan metaforik ifadelerle verilen yanıt süreleri ile beceri alanlarındaki puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında katılımcıların anlama becerileri ile düz anlamlı ifadeler ve kalıplaşmış metaforları okuma hızları arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, düz anlamlı ifadeleri okuma hızları ile kalıplaşmış metaforlar, yeni metaforlar ve bozuk ifadeleri okuma hızları arasında da anlamlı ve olumlu yönde ilişki gösterdiği bulgulanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4: Metaforiklik kategorisi ile katılımcıların dil düzeyleri ve Türkiye’de bulunma süreleri arasındaki ilişki

	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Konuşma	.62***	.38*	.51**	.33	-.22	-.30	-.21	-.20
2. Anlama	-	.50**	.38*	.22	.35*	-.39*	-.27	-.32
3. Okuma		-	.70***	.25	-.30	-.30	-.25	-.31
4. Yazma			-	.06	-.06	-.14	-.11	-.09
5. Türkiye’de bulunduğu süre				-	-.11	-.12	-.06	-.15
6. Düz anlamlı ifadeler					-	.96***	.96***	.96***
7. Kalıplaşmış metaforlar						-	.96***	.96***
8. Yeni metaforlar							-	.97***
9. Bozuk ifadeler								-

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

(2: anlama, 3: konuşma, 4: yazma, 5: Türkiye’de bulunma süresi, 6: düz anlamlı ifadeler, 7: kalıplaşmış metaforlar, 8: yeni metaforlar, 9: bozuk ifadeler)

Katılımcıların konuşma, okuma, yazma puanları ve Türkiye’de bulunduğu süre yordayıcı değişken olarak kullanıldığında metaforiklik kategorisindeki değişkenler arasında anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Sadece katılımcıların anlama puanı ile düz anlamlı ifadeler ve kalıplaşmış metaforlar arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

4.2. Tartışma

Metafor tipleri açısından bakıldığında, gruplardan bağımsız olarak anlamlı farklılığın olduğu; en uzun okuma süresinin yönelim metaforlarına, en kısa okuma süresinin ise ontolojik metaforlara ait olduğu görülmektedir. Metafor tiplerinde D1 ve D2 grubu açısından da bir farklılığın olduğu görülmektedir. Farklı metafor tiplerinin işleme süreci bu çalışmanın temel araştırma sorularından olmamakla birlikte, betimsel bir veri olarak paylaşılmaktadır. Farklı metafor tiplerinin çalışmada kullanım amacı; Metaforikliğin (düz anlamlılık, kalıplaşmış metaforiklik, yeni

metaforiklik, bozuk anlamlılık) işlenmesi incelenirken tek bir metafor tipinin değil bütün metafor tiplerinin eşit bir biçimde temsil edildiği bir veri seti üzerinden incelenmesini sağlamaktır. Farklı metafor tiplerinde kritik sözcüğü oluşturan eylemde farklı sözcüklerin kullanılması ortaya çıkan anlamlı farklılığın gerçekten metafor tiplerinin işlenmesinden mi yoksa sıklık, uzunluk, anlambilimsel içerik gibi etmenlerden mi kaynaklandığını ortaya koymayı güçleştirmektedir. Bu nedenle metafor tiplerine ilişkin bulgular çalışmada elde edilen betimsel bir veri olarak paylaşılmaktadır.

Metaforiklik açısından bakıldığında gruplardan bağımsız olarak ifade türleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre işleme hızı açısından şu şekilde bir yapılanmanın olduğu görülmektedir:

düz anlamlılar = kalıplaşmış metafor > yeni metafor = bozuk ifadeler.

Okuma hızlarının ölçülmesinden elde edilen bulgularda, kalıplaşmış dilsel metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Okuma hızının işleme süreçlerini yansıttığı varsayımından yola çıkarak bu iki ifade türünün benzer işleme süreçlerine sahip oldukları söylenebilir (Jegerski, 2014). Düz anlamlı ifadeler ile kalıplaşmış metaforların benzer işlem süreçlerine sahip oldukları, dil düzeyleri ile ifade türleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan analizlerde de görülmüş; katılımcıların anlama becerileri ile düz anlamlı ifadeler ve kalıplaşmış metaforları okuma hızları arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla anlama becerilerinin artması ile düz anlamlı ifadeler ile kalıplaşmış metaforların işleme sürecinin kısalması arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuç, anlama düzeyinin artması ile işlem zorluğunun azaldığını göstermektedir. Çünkü daha uzun vakit alan okumalar işlem zorluğu ile, daha kısa süreli okumalar ise işlem kolaylığı ile ilişkilendirilmektedir (Jegerski, 2014). Lai ve diğ.'nin (2009) çalışmasında, davranış testinde kalıplaşmış metaforlar ile düz anlamlı ifadeler bilinirlik ve yorumlanabilirlik açısından benzer sonuçlar verirken, OİP deneyi aracılığıyla kalıplaşmış metaforların düz anlamlı ifadelere kıyasla kısa bir ek işlem çabası gerektirdiği bulunmuştur. Aynı şekilde Lai ve Curran'ın (2013) ilgili öncüllerle gelen metaforik ifadeler ile düz

anamlı ifadelerin aynı N400 genliği oluşturduğu yönünde elde ettikleri sonuçlarla da benzerlik göstermektedir. Aynı deneyde ilgili öncüllerle gelen yeni metaforların düz anlamlı ifadelere yaklaştığı görülse de kalıplaşmışlar kadar değildir. Stringaris ve diğ. (2016) alışmalarında, özellikle bağlamla uyumsuz düz anlamlı ifadeler ve metaforik ifadeler olumsuzlanırken, hem hız konusunda hem de hata olarak değerlendirme konusunda kalıplaşmış metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasında farklılık oluşmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Bu açıdan bu çalışmada elde edilen bulguların söz konusu alanyazın ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan kalıplaşmış metaforlar “ocuğun sesi yükseldi.” gibi dil içerisinde kullanım sıklığı yüksek olan ifadelerdir. Bu ifadelerin işlemlenmesinin “ocuğun uçurtması yükseldi.” biçimindeki düz anlamlılara benzer bir işleme örüntüsü göstermesi bu yönden beklenen bir durumdur. Bu açıdan elde edilen bulgular çerçevesinde, gerek D1 grubunda gerekse D2 grubunda kalıplaşmış metaforların düz anlamlı ifadelere benzer bir biçimde işlemlendiği, diğer bir deyişle, kalıplaşmış metaforların bir işleme farklılığı yaratmadığı görülmektedir.

Kalıplaşmış metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasında anlamlı bir farklılık olmazken yeni metaforlar ile düz anlamlı ifadeler arasında anlamlı bir farklılık görülmesinin kalıplaşmış metaforların zihinde yer alan kavramsal metaforlar aracılığı ile oluşturulmuş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Zira ikinci bölümde detaylı bir Şekilde aktarıldığı üzere kavramsal metaforlar tecrübeler sonucu zihinde oluşmuş olan kavramlardır. Dilsel metaforlar da bunların dilde ifade bulmuş halidir. Zihinde tecrübeler sonucu var olması onun düz anlamlı ifadeler ile aynı işlem sürecine ve kolaylığına sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Yeni metaforlar ise henüz hangi kavramdan üretildiği toplum zihninde yerleşmemiş olduğundan dolayı işlemlenmesi daha zor olmuş ve daha uzun bir işlem sürecine sahip olmuştur. Nitekim Lai ve diğ.’nin (2009) alışmalarında da katılımcıların yeni metaforları davranış testi esnasında bozuk ifadelere daha fazla yorumlanabilir ve anlamlı olarak değerlendirmiş olmalarına rağmen N400 genliklerinde ilk ve sonraki pencerede yeni metaforlarla bozuk ifadelerin aynı genlik oluşturması yeni metaforların arka plandaki kavramsal metaforlara kolay ulaşamamasına bağlamıştır. Ayrıca çalışmalarında yeni metaforların işlemlenmesini kalıplaşmış metaforlardan daha zor olduğunu

değerlendiren Arzouan ve diğ. (2007)'nin çalışmaları da kalıplaşmış metaforlar ile yeni metaforlar arasında anlamlı bir farklılık oluştuğunu bulan bu çalışmaya benzer bulgulara sahiptir. Bununla birlikte, bu çalışmada elde edilen bulgular, yeni ve kalıplaşmış metaforların her ikisini de düz anlamlı ifadelerden tamamen farklı N400 genliği oluşturmuş olarak bulan Coulsan ve Van Petten (2002) ile hangi düzeyde olursa olsun kavramsal metaforların düz anlamlı ifadelerden daha fazla işlem çabası gerektirdiğini söyleyen Genter'in (1997) çalışmalarından farklılık göstermiştir.

Yeni metaforların düz anlamlı ifadelerle anlamlı bir farklılık göstermesi, yukarıda da ifade edildiği üzere henüz hangi kavramsal metafor aracılığıyla oluşturulduğunun toplum zihninde yerleşik olmamasından kaynaklanabilir. Aynı grupta yer alan yeni metaforlar ve bozuk tümcelerin okuma hızının kalıplaşmış dilsel metaforlar ile düz anlamlı tümcelere oranla daha uzun oluşu ise yeni olanın işlem yükünün daha fazla oluşundan kaynaklanıyor olabilir. Lai ve diğ. (2009) bilinir olmayan ve daha az tahmin edilebilir olan yeni metaforlar ile bilinmeyen ve tahmin edilebilirliği daha az olan bozuk yapıların benzer şekilde daha uzun işlem çabası gerektirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Tartter'ın (2002) çalışmasında yeni metaforlar ile bozuk yapılar anlık olarak aynı derecede N400 genliğinde negatiflik sergilerken Lai ve diğ.'inde (2009) bu benzerlik sonraki pencerede de devam etmektedir.

Bu çalışmada D2 grubu ile D1 grubu arasında metaforiklik açısından anlamlı bir farklılık görülmemesi ise benzer kültürlerle sahip olan her iki toplum üyelerinin zihinlerinde benzer kavramsal metaforların olmasından kaynaklanıyor olabilir. Lakoff ve Johnson'ın (1980) yukarı-aşağı, içeri-dışarı gibi yönelimlerin bütün kültürler için geçerli olduğu; ancak hangi kavramların hangi tarzlara ve istikametlere yöneldiğinin kültürden kültüre farklılık arz edebileceği yönündeki açıklamalarından yola çıkarak deneyde kullanılan her bir dilsel metafor ve kendisinden üretildiği kavramsal metaforun deneklerin anadili olan Arapçada mevcut olup olmadığı araştırılmış ve deney setinin büyük oranda D2 grubunun anadilindekine benzer kavramsal metaforlara sahip olduğu görülmüştür. Dilsel olarak ifade bulmuş şekilleri küçük farklılıklar gösterse de örneğin Türkçede “ Adamın modu düştü” dilsel kalıplaşmış metaforunun karşılığı olarak Arapçada yer alan “ Adamın morali indi” şeklindeki dilsel ifadenin aynı kavramsal metafor olan KÖTÜ OLAN

AŞAĞIDADIR'dan üretildiği hemen anlaşılmaktadır. Ancak yine de burada, katılımcıların anadillerinden aktarım yapıp yapmadıklarından emin olabilmek için aynı deneyin farklı dilsel metaforlara sahip olan farklı bir dil konuşurlarına da uygulanıp karşılaştırması önerilebilir.

Doğru yanıt oranları açısından bakıldığında gruplar arasında anlamlı bir fark oluşu ve D1 grubunun bütün deney koşullarında D2 grubundan daha fazla doğru yanıt oranına sahip olması beklenen bir bulgudur.

Gruplardan bağımsız bir biçimde bakıldığında doğru yanıt vermedeki başarımda düz anlamlı ifadelerin bozuk anlamlı ifadelerle benzer sonuçlar ürettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, katılımcılar benzer başarımla düz anlamlı ifadeleri doğru, bozuk ifadeleri ise bozuk olarak değerlendirmiştir. Gruplardan bağımsız olarak bakıldığında yeni metaforların en düşük doğruluk oranına sahip olması ise şu şekilde açıklanabilir; yeni metaforlar zihinde metaforik bir alanı tetiklemiş olabilir, ancak dilde böyle bir metafor olmaması sebebiyle değerlendirme gücü oluşmuş olabilir. Alanyazındaki çalışmalar kalıplaşmış metaforlar ile yeni metaforlar arasında işlem farkı olduğunu göstermiştir (Lai ve diğ., 2009; Yang ve diğ., 2013). Diğer bir ifadeyle yeni metaforlarda metaforik bir alan tetiklenmekte ancak zihinde var olan metaforlarla dilsel ifade eşleştirilememektedir. Bu durum da yeni metaforların değerlendirilmesindeki başarımları düşürmektedir.

D1 grubu ve D2 grubu arasındaki ilişki açısından bakıldığında ise, bütün kategorilerde D1 grubunun D2 grubundan daha fazla doğru yanıt verdiği görülmektedir. Bu da okuma hızlarında gözlemlenmeyen farklılığın tümceler doğruluğunun değerlendirilmesinde ortaya çıktığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, D2 grubunun, D1 grubuyla benzer işleme süreci göstermekle birlikte, yapıların doğru bir biçimde değerlendirilmesinde D1 grubu seviyesine erişemediğini göstermektedir. Ancak katılımcıların doğru yanıtlarının bir metaforiklik değerlendirmesi olmadığı, sadece tümceler kabul edilebilirlik değerlendirmesini içerdiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışma Türkçe öğrenen ve anadili Arapça olan katılımcılardan oluşan D2 grubu ve anadili Türkçe olan D1 grubu olmak üzere iki grup ile gerçekleştirilmiştir. Deney tümceleri kalıplaşmış metaforlar, yeni metaforlar, düz anlamlı tümceler ve bozuk tümceler olmak üzere dört kategoride hazırlanmış ve katılımcılardan sunulan tümcelerdeki her bir sözcüğü hızlı şekilde okuyarak yanıt vermeleri ve tümceyi de bir bütün olarak anlamsal açıdan düzgün/bozuk biçiminde değerlendirmeleri istenmiştir.

Kalıplaşmış metaforlar ve kalıplaşmış metaforlar ile aynı kavramsal metafordan üretilen yeni metaforlar Lakoff ve Johnson'ın (1980) kavramsal metafor kuramından yola çıkılarak yapısal, ontolojik ve yönelim metaforları olmak üzere üç grupta hazırlanmıştır. Diğer bir deyişle, deney tümceleri içerisinde yapısal, ontolojik ve yönelim metaforları eşit oranda temsil edilmiştir. Söz konusu metafor tiplerinin işlemlenmesine ilişkin veriler betimsel olarak paylaşılmış ancak çalışmanın temel amacını oluşturmadığı için tartışma dışında tutulmuştur.

Bu çalışmadaki temel sorular ve bu sorulara bulunan yanıtlar şu şekildedir:

Düz anlamlı ifadeler, kalıplaşmış metaforik ifadeler, yeni metaforik ifadeler ve anlambilimsel açıdan bozuk ifadelerin işlemlenmesinde gruplardan bağımsız bir şekilde bakıldığında işleme açısından farklılık bulunmakta mıdır?

İşleme hızı açısından gruplardan bağımsız biçimde bakıldığında şu şekilde bir yapılanmanın olduğu görülmektedir: düz anlamlılar = kalıplaşmış metafor > yeni metafor = bozuk ifadeler. Buna göre, düz anlamlı ifadelerin kalıplaşmış metaforlarla benzer hızda işlemlendiği, yeni metaforlar ile bozuk ifadeler arasında da, benzer şekilde, işleme açısından paralelliğin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, düz anlamlılar ve kalıplaşmış metaforların bir bütün olarak yeni metafor ve bozuk ifadelerden daha hızlı işlemlendiği görülmektedir.

Literatürdeki benzer çalışmaları destekleyen bu sonuçlar neticesinde, kalıplaşmış metaforların zihindeki kavramsal metaforların dile yansımış ve yerleşmiş ürünleri olması sebebiyle düz anlamlı ifadelerle aynı işlendiği ve kavramsal arka

planına kolayca erişim sağlandığı için normal ve doğru olarak yargılandığı öngörülmektedir. Diğer bir deyişle, kalıplaşmış metaforların düz anlamlılara benzer işlemlenmesinin altında yatan nedenin bu yapıların dil içerisinde düz anlamlılar kadar yoğun kullanılıyor olması gösterilebilir. Yeni metaforların bozuk tümcelere yaklaşım kalıplaşmış metaforlar gibi işlemlenmemesi ise, kavramsal metaforlardan türeyen kalıplaşmış dilsel metaforların tecrübe temelli oluşlarından ve toplumsal zihinde yerleşik olmalarının zihin tarafından daha hızlı işlemlenmesine etki etmesinden kaynaklanabilir. Diğer bir ifadeyle, yeni metaforlarda görülen ayrışmanın nedeni olarak zihinde söz konusu dilsel yapılara ilişkin bir kavramsal metaforik alanın bulunmaması gösterilebilir.

Düz anlamlı ifadeler, kalıplaşmış metaforik ifadeler, yeni metaforik ifadeler ve anlambilimsel açıdan bozuk ifadelerin işlemlenmesi açısından D1 grubu ile D2 arasında farklılık bulunmakta mıdır?

Dört ifade türünün işlemlenmesinde, okuma hızı açısından bakıldığında D1 grubu ile D2 grubu arasında anlamlı farklılık oluşmadığı görülmüştür. Bu bulgu işleme açısından, orta-ileri düzeyde olan D2 grubunun metaforik yapıların işlemlenmesinde D1 grubuna benzer bir örüntü ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu durum ayrıca anadilindeki kavramsal metaforların hedef dille örtüşmesi durumunda işlemlenmenin anadili grubuna benzer olmasını da sağlayabileceğini sezdirmektedir. Ancak D1 ve D2 grubundaki bu benzerliğin daha açık bir biçimde ortaya konulabilmesi için ek araştırmalara gereksinim duyulmaktadır.

Söz konusu dört deney koşuluna verilen yanıtlardaki doğruluk açısından gerek koşullar arasında gerekse D1 grubu ile D2 grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

Dört deney koşuluna verilen yanıtlarda gruplardan bağımsız olarak koşullar arasında anlamlı bir farklılık oluştuğu görülmüştür. Buna göre, katılımcılar benzer başarımlarıyla düz anlamlı ifadeleri doğru, bozuk ifadeleri ise bozuk olarak değerlendirmişlerdir. Gruplardan bağımsız olarak bakıldığında yeni metaforların en

düşük doğruluk oranına sahip olduğu görülmüştür. Bu durum, yeni metaforlarda metaforik bir alanın tetiklenmesine karşın zihinde var olan metaforlarla dilsel ifadenin eşleşmemesi sonucu yeni metaforların değerlendirilmesindeki başarımın düştüğü biçiminde yorumlanmaktadır.

Yanıtların doğruluğu açısından, D1 grubu ile D2 grubu arasında farklılık olduğu ve D1 grubunun bütün koşullarda D2 grubundan daha fazla doğru yanıt verdiği görülmüştür. Bu durum, D2 grubunun, her ne kadar işleme hızı açısından D1 grubuna benzer özellik gösterse ve Türkçe bilgisi açısından orta-ileri düzeyde yer alsada halen yapıların kabul edilebilirliğini belirlemede D1 grubunun gerisinde kaldığını göstermektedir.

Düz anlamlı ifadeler, kalıplaşmış metaforik ifadeler, yeni metaforik ifadeler ve anlambilimsel açıdan bozuk ifadelerin işlenmesine ilişkin veriler ile D2 grubunun okuma, anlama, konuşma, yazma puanları ve Türkiye’de bulunma süreleri arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?

Katılımcıların konuşma, okuma, yazma puanları ve Türkiye’de buldukları süre yordayıcı değişken olarak kullanıldığında, bu değişkenin D2 grubu açısından deney koşullarının işlenmesinde etkisiz olduğu görülmektedir. Sadece katılımcıların anlama puanı ile düz anlamlı ifadeler ve kalıplaşmış metaforlar arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahkemoğlu, H.: “A Study On Metaphorical Perceptions Of Efl Learners Regarding Foreign Language Teacher”, Master of arts, Çukurova University Institute Of Social Sciences Department Of English Language Teaching, Adana 2011.
- Aksan, D.: **Her Yönuyle Dil Ana izgileriyle Dilbilim**, 6.bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Aksan, Doğan: **Türkçenin Söz Varlığı**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2015.
- Aksan, D.: **Türkçenin Gücü Türk Dilinin Zenginliklerine Tanıklar**, 5. bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998.
- Al-Amirî, A. “Et-tasavvur el-istiârî libünyetü’l-mesar fi’l-lüğati’l-arabiyye”, **Allisaniyet Al Arabiyyah**, ad. 3, 2016. s.127-152.
- Alshirah, Mohammad: “Arap Kökenli Öğrencilerin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaştıkları Zorluklar Ve Çözüm Önerileri” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı, İstanbul, 2013.
- Ariel, Mira: “The Demise of a Unique Concept of Düz anlamlı Meaning”, **Journal of Pragmatics**, Vol. 34, 2002, p. 361-402.

Aristoteles: **Retorik**, Çev. Mehmet. H. Doğan, 7. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Arıca Akkök, Elif: “Yabancı dilde imgesel anlamlı dil öğelerinin öğretimi”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı (Yabancı Dil Öğretimi Bilim Dalı), Ankara, 2008.

Arzouon, Y., Goldstein, A., Faust, M.: “Brainwaves arestethoscopes: ERP correlates of novel metaphor comprehension.” **Brain Res.** Vol. 36, 2007, p.222–231.

Bambini, V., Gentili, C., Ricciardi, E. ve diğ.: “Decomposing metaphor processing at the cognitive and neural level through functional magnetic resonance imaging”, **Brain Research Bulletin**, Vol. 86, 2011, p.203-216.

Brown, C., Hagoort, P.: “The processing nature of the N400:evidence from masked priming.” **J. Cogn. Neurosci.** 1993, Vol: 5, p. 34–44.

Bilgegil, Kaya M.: **Edebîyat Bilgi ve Kuramları-Belagat**, İstanbul, Enderun Kitabevi (1989)

Boers, Frank: “Applied linguistics perspectives on cross-cultural variation in conceptual metaphor”, **Metaphor and Symbol**, vol. 18, 2003, p. 231-238, 2003.

Bonnaud, V., Gil, R., Ingrand, P.: “Metaphorical and non-metaphorical links: a behavioral and ERP studyin young and elderly adults”, **Neurophysiologie**

clinique, Vol. 32, 2002, p.258-268.

Byram, Michael: **Cultural studies in foreign language education**, Clevedon, Multilingual Matters, 1989.

Cardoso, G. L.,ve
Vieira, J. R.: “Interpretation of metaphorical expressions in song lyrics by EFL learners”, **Revista Intercâmbio**, Vol. 15, 2006, p. 1-10.

Cebeci, Oğuz: **Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2013.

Chouinard, B.,
Cummine, J.: “All the world’s a stage: Evaluation of two stages of metaphor comprehension in people with autism spectrum disorder”, **Research in Autism Spectrum Disorders**, Vol. 23, 2016, p. 107-121.

Chwilla, D.J.,
Brown, C.M.,
Hagoort, P.: “The N400 as a function of the level of processing.” **J. Psychophysiol.**, Vol: 32, 1995p. 274–285.

Cornejo, C.,
Simonetti, F.,
İbanez, A. ve diğ.: “Gesture and metaphor comprehension: Electrophysiological evidence of cross-modal coordination by audiovisual stimulation”, **Brain and Cognition**, Vol. 70, 2009, p.42-52.

Coulson, S., Van
Petten C.: “A special role for the right hemisphere in metaphor comprehension?ERP evidence from hemifield presentation” **Brain Research**, Vol. 1146, 2007, p.p. 128-145.

Çalışkan, Nihal: “ Kavramsal anahtar modeliyle iki dilli çocuklara metafor ve deyim öğretimi”, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebîyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Ankara, 2009.

Dehhan, O: **Nazariyeti’ il-istiâre et-tasviriyye ve’l-hıtab edebî**, Roueya li’ in-neşr ve’ t-tevzi’, Kahire, 2015.

Demirci, Kerim: “Metafor: Bir Anlatım ve Üretim Mekanizması”, **Dil Bilimleri Kültür ve Edebîyat**, ed. M. Sarıca, B. Sarıca, Ankara, Padam Yayınları, 2016, s. 330-343.

Forgacs, B., Lukacs, A., Pleh, C.: “Lateralized processing of novel metaphors: Disentangling figurativeness and novelty”, **Neuropsychologia**, Vol. 56, 2014, p. 101-109.

Gentner, D., Wolff, P.: “Alignment in the processing of metaphor.” **Journal of Memory and Language**, Vol: 37, 1997, p 331–355.

Gibbs, Raymon W.: **The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought**, New York, Cambridge University Press, 2008.

Glucksberg, Sam: **Understanding Figurative Language From Metaphores to Idioms**, New York, Oxford University Press, 2001.

Goldstein, A., Arzouan, Y., Faust, M.: “Killing a novel metaphor and reviving a dead one: ERP correlates of metaphor conventionalization” **Brain ve Language**, Vol. 123, 2012, p. 137-142.

Grauwe S., Swain, A., Holcomb, P. ve diğ.: “Electrophysiological insights into the processing of nominal metaphors”, **Neuropsychologia**, Vol. 48, 2010, p.137-142.

Günay, Doğan: **Sözlükbilime Giriş**, İstanbul, Multilingual, 2007.

Güvenç, Bozkurt: **Kültür ve Demokrasi**, Ankara, Gündoğan Yay. 1996.

Hagoort, P., Hald, L., Bastiaansen, M., Petersson, K.M.: “Integration of word meaning and world knowledge in languagecomprehension.”**Science**, Vol.: 304. 2004, p.438-441

Hanoğlu, L.: “Metafor ve Beyin,” **SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi**, no: 37. 2015-2016, s. 96-99.

Hanoğlu, L.: 117S420 kodlu Alzheimer ve Frontotemporal Demans'ta Görülen Metafor Dilinin İşlenmesi ve Bu İki Farklı Patoloji Durumunda (AH ve FTD) Ortaya Çıkan Bozulmaların Fizyopatolojisinin Elektroensefalografi (EEG) ve NearInfrared Spectroscopy (NIRS) Yöntemleriyle Araştırılması adlı TÜBİTAK projesinin 1. Geliştirme Raporu, 2018.

Holme, Randal: **Mind Metaphor and Language Teaching**, London, Palgrave Macmillan, 2004.

İbanez, A., Manes, F., Escobar, J. ve diğ.: “Gesture influences the processing of figurative language in non-native speakers: ERP evidence”, **Neuroscience Letters**, Vol. 471, 2010, p.48-52.

- İnce, Özdemir: **Yazınsal Söylem Üzerine**, İstanbul, İş Bankası, 2002.
- Karamahmet,
Bilge: **Kuramsal İletişimde Metafor**, İstanbul, Beta Basım Yayım
Dağıtım A.Ş., 2012.
- Kemal Yunusoğlu,
Mağfired: “Yönelim Metaforları ve Kültürel Temelleri”, **International
Periodical For The Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic**, Vol. 10, No: 8, Bahar 2015, s. 1627-1642.
- Koç, Ayşegül: “Arapça Ve Türkçede Zamirler Karşıtsal Çözümleme”,
Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri
Enstitüsü Arap Dili Ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, 2006.
- Kökçü, Şeyma: “Turkish EFL Learners’ Interpretation of Metaphors: A Study
on Conceptual Socialization” Thesis for the degree of master of
arts in the program of teaching English as a foreign language,
The Graduate School of Education of Ihsan Doğramacı Bilkent
University, Ankara, 2017.
- Kövecses, Zoltan: **Metaphor and Emotion; Language, Culture anda Body in
Human Feeling**, Paris, Cambridge University Press, 2004.
- Kövecses, Zoltan: **Metaphor**, 2nd ed.,New York, Oxford University Press. 2010.
- Kövecses, Zoltan: **Where Metaphors Come From**, New York, Oxford
University Press. 2015.
- Kövecses, Z., “Idioms: A View from Cognitive Semantics”, **Applied**

- Szabo, P.: **Linguistics**, Vol. 17, No: 3, 1996, s.326-356. (Çevrimiçi)
<https://academic.oup.com/applij> 9 Haziran, 2010.
- Kutas, M.,
Federmeier, KD.: Electrophysiology reveals semantic memory use in language
comprehension. **Trends Cogn. Sci.** Vol: 4, 2000, 463–470.
- Lachaud, C. M.,
Zhong, N: “Conceptual metaphors and embodied cognition: EEG
coherence reveals brain activity differences between primary
and complex conceptual metaphors during comprehension”,
Cognitive Systems Research, Vol. 22-23, 2013, p. 12-16.
- Lakoff, G.: **Zihin: Önde Gelen Uzmanlar Beyin, Hafıza, Kişilik ve
Mutluluğu Tartışıyor**, ed. John Brockman çev. Zeynel Gül,
Alfa, 2013.
- Lakoff,
G., Johnson, M.: **Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil**, Çev. Gökhan Yavuz Demir,
İstanbul, İthaki Yayınları, 2015.
- Lazar Gillian: “Using Figurative Language to Expand Students’ Vocabulary”,
ELT Journal, Vol: 50, No: 1 January, Oxford University
Press, 1996.
- Lai, V.T., Curran,
T.: “ERP evidence for conceptual mappings and comparison
processes during the comprehension of conventional and novel
metaphors” **Brain and Language**, Vol. 127, 2013, p. 484-496.
- Lai, V.T., Curran,
T. Menn, L.: “Comprehending conventional and novel metaphors: An ERP
study”, **Brain Research**, Vol. 1284, 2009, p. 145-155.

Longman Dictionary of English Language and Culture,

(1992). Harlow: Longman

Marian, V.,
Blumenfeld, H. K.,
Kaushanskaya, M.: “The Language Experience And Proficiency Questionnaire (LEAP-Q): Assessing Language Profiles In Bilinguals And Multilinguals”, Journal of Speech, Language, and Hearing Research, Vol. 50, 2007, p.940-967.

Morgan, G.: **Yönetim ve Örgüt Kuramlerinde Metafor**. Çev. G. Bulut. İstanbul, MESS Yayın., 1986.

Ortony, A.: Metaphor, language, and thought, In A. Ortony (Ed.), **Metaphor and Thought**. Cambridge: Cambridge University Press. 1993.

Özkan, M., Tören,
H., Esin, O.: **Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2013.

Ritchie, L. D.: **Metaphor**, New York, Cambridge University Press,2013.

Saraç, Y.: **Eski Türk Edebîyatına Giriş: Söz Sanatları**, Anadolu Üniversitesi Yay. Ankara, 2013

Sarı, Ceyhun: “Deyimlerde Aşağı/Yukarı Yönelim Metaforun”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, NO: 44, Haziran, 2016, s.212-216.

Schmidt, L.G. ve
Segar, C.A.: “Neural correlates of metaphor processing: The roles of figurativeness, familiarity and difficulty”, **Brain and Cognition**, Vol.71, 2009, p. 375-386.

Stringaris, K.A., Medford, N., Giora, R., v.d.: “How metaphors influence semantic relatedness judgments: The role of the right frontal cortex”, **NeuroImage**, Vol. 33, 2006, p. 784-793.

Tartter, V.C., Gomes, H., Dubrovsky, V., v.d.: “Novel Metaphors Appear Anomalous at Least Momentarily: Evidence from N400”, **Brain and Language**, Vol. 80, February, 2002, p. 488-509.

Tez, İ.: “Metafor Kavramını Algılama Türleri”, *Yasak Meyve Dergisi*, no: 24, 2007.

Van Petten, C, Coulson, S, Rubin, S, Plante, E, Parks, M.: Timecourse of word identification and semantic integration in spoken language. **J Exp Psychol Learn Mem Cogn.**Vol: 25, 1999, p. 394–417.

Veale, T., Shutova, E., Klebanov B.: **Metaphor A Computational Perspective**, MorganveClaypool Publishers, y.y., 2016

Yağız, O.: “Metaphor As a Mental Phenomenon in Language and Language Teaching,” Master of Arts, Ataturk University Institute of Social Sciences Department of English Language Education, Erzurum, 2004.

Yang, F.G., Bradley, K., Huq, “Contextual effects on conceptual blending in metaphors: An event-related potential study”, **Journal of Linguistic**, Vol: 26,

M. v.d.: 2013, p. 312-326.

EKLER

Ek 1: Dil Deneyimi ve Yetkinliği Anketi (DDY-A)

Northwestern Bilingualism & Psycholinguistics Research Laboratory
Marian, Blumenfeld, & Kaushanskaya (2007). The Language Experience and Proficiency Questionnaire (LEAP-Q):
Assessing language profiles in bilinguals and multilinguals. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 50 (4),
940-967.

Dil Deneyimi ve Yetkinliği Anketi (DDY-A)

Katılımcı Kodu		Proje Kodu		Bugünki Tarih	
Katılımcının Yaşı		Doğum Tarihi		Erkek ☐	Kadın ☐

(1) Lütfen, bildiğiniz dilleri **bilgi seviyenize göre**, sıralı bir şekilde yazınız.

1		2		3		4		5	
---	--	---	--	---	--	---	--	---	--

(2) Lütfen, bildiğiniz **dilleri öğrenme sırasına göre**, (anadil başta olmak üzere) sıralı bir şekilde yazınız.

1		2		3		4		5	
---	--	---	--	---	--	---	--	---	--

(3) Lütfen, *halen* bildiğiniz dilleri yüzdelik *ortalama* değerlerle belirtiniz. (Vermiş olduğunuz yüzdeler toplamda %100 olmalı)

Dil					
Yüzdelik					

(4) Eğer herhangi bir yazının, bildiğiniz tüm dillerde çevirisi varsa, bu dillerden hangisini tercih ederdiniz? Lütfen her dil için, yüzdelik bir değer giriniz. Yazının orijinal dilini bilmediğinizi farz ediniz. (Vermiş olduğunuz yüzdeler toplamda %100 olmalı)

Dil					
Yüzdelik					

(5) Bildiğiniz dillerin hepsini bilen bir kişi ile hangi dilde konuşmayı tercih edeceğinizi, yüzdelik olarak belirtiniz. (Vermiş olduğunuz yüzdeler toplamda %100 olmalı)

Dil					
Yüzdelik					

(6) Lütfen, kendinizi ait hissettiğiniz kültürleri yazınız ve 0 ile 10 arasında derecelendiriniz. (Örnek kültürler; Türk, Laz, Kürt, Rum, Ermeni, Alman, Amerikan, vs.)

Kültür: _____

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Hiç Çok az orta derece tamamen

Kültür: _____

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Hiç Çok az orta derece tamamen

Kültür: _____

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Hiç Çok az orta derece tamamen

Kültür: _____

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Hiç Çok az orta derece tamamen

(7) Resmi olarak kaç yıl eğitim aldınız? _____
Lütfen, aldığınız en yüksek eğitim derecesini işaretleyiniz.

☐ İlkokul	☐ Meslek Lisesi	☐ Yüksek Lisans
☐ Ortaokul	☐ Önlisans	☐ Doktora / Doçent / Professor
☐ Lise	☐ Lisans	☐ Diğer _____

(8) Türkiye'ye yerleştiğiniz tarihi yazınız. _____

Eğer farklı bir ülkeye yerleştirdiyse, lütfen ülke adını ve bu ülkeye göç etme tarihini yazınız.

_____

(9) Daha önce;

Görme sorunu İşitme sorunu konuşma sorunu öğrenme sorunu yaşadınız mı?

(Size uyan kutuları işaretleyiniz).

Eğer varsa, lütfen açıklayınız (herhangi bir düzeltme de dahil olmak üzere)

_____

Dil:

Bu dil benim (**Ana / İkinci / Üçüncü / Dördüncü / Beşinci**) dilim.

(1) Dil gelişim dönemlerinizi yaş olarak giriniz:

<i>İlk öğrendiğiniz yaş:</i>	<i>Akıcı konuşmaya başladığınız yaş:</i>	<i>Okumaya başladığınız yaş:</i>	<i>Akıcı olarak okumaya başladığınız yaş:</i>

(2) Lütfen, bu dili öğrendiğiniz çevrelerde geçen süreyi yıl ve ay olarak yazınız.

	Yıl	Av
Bu dilin konuşulduğu ülkede		
Bu dilin konuşulduğu ailede		
Bu dilin konuşulduğu okul ve/veya iş yerinde		

(3) Lütfen, bu dildeki konuşma-anlama-okuma yeterliliğinizi 1'den 10'a doğru değerlendiriniz.

Konuşma

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç çok az az idare eder biraz yeterli yeterliden iyi iyi çok iyi fevkalade kusursuz

Anlama

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç çok az az idare eder biraz yeterli yeterliden iyi iyi çok iyi fevkalade kusursuz

Okuma

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç çok az az idare eder biraz yeterli yeterliden iyi iyi çok iyi fevkalade kusursuz

Yazma

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç çok az az idare eder biraz yeterli yeterliden iyi iyi çok iyi fevkalade kusursuz

(4) Aşağıdaki etkenlerin bu dili öğrenirken sizi ne kadar etkilediğini 1'den 10'a doğru değerlendiriniz

Arkadaşlarla iletişim

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Etken değil Düşük etken Orta seviye etken En önemli etken

Aile ile iletişim

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Etken değil Düşük etken Orta seviye etken En önemli etken

Okumak

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Etken değil Düşük etken Orta seviye etken En önemli etken

Bireysel çalışmak

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Etken değil Düşük etken Orta seviye etken En önemli etken

Tv İzlemek

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Etken değil Düşük etken Orta seviye etken En önemli etken

Radio Dinlemek

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Etken değil Düşük etken Orta seviye etken En önemli etken

(5) Lütfen, bu dili öğrenirken aşağıdaki kaynakları ne derece kullandığınızı seçiniz.

Arkadaşlarla iletişim

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman

Aile ile iletişim

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman

TV izlemek

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman

Radio/müzik dinlemek

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman

Okumak

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman

Kurs/ Bireysel çalışmak

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman

(6) Sizce, bu dildeki yabancı aksanınız hangi düzeyde? (Lütfen seçiniz)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç çok hafif hafif biraz orta anlaşılır ağır çok ağır fazlasıyla ağır yaygın

(7) Bu dilinizdeki aksanınızdan dolayı, çevrenizdeki kişilerin anadilinizde konuşmadığınızı anlamaları ne sıklıkla başınıza geliyor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
hiç neredeyse hiç arada sırada her zaman